

STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY

NO. 01178

ELYE BOHER UN ZAYN BOVE-
BUKH

N. B. Minkoff

•

Permanent preservation of this book was made possible

by Rose Paul

in honor of

Lt. Cols. Sidney & Elizabeth Paul

FUNDING FOR THE CORE COLLECTION OF YIDDISH LITERATURE
WAS MADE POSSIBLE IN PART BY A GRANT FROM THE
DAVID AND BARBARA B. HIRSCHHORN FOUNDATION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.

If you hold an active copyright to this work – or if you know who does – please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

נ. ב. מינקאו

פון דעם זעלביקן מחבר :

לידער, פאַרלאַג אינויך.

אונדזער פיעראַ (לידער), פאַרלאַג יידיש לעבן.

מסעות פון לעצטן שאַטן (לידער), פאַרלאַג באַדן.

ביים ראַנד (לידער), פאַרלאַג באַדן.

יידישע קלאַסיקער פאַעטן, פאַרלאַג באַדן.

סיסטעם און רעלאַטיווקייט אין פאַעזיע (וועגן מיכל ליכטן).

פאַרלאַג יידיש לעבן.

אברהם רייזען (דער דיכטער פון ליד), פאַרלאַג באַדן.

אליה בחור און זיין בבא־בון, פאַרלאַג מ. וואַקסער.

נ. ב. מינקאוו

אליה בחור

און זיין בבא-בוך

פארלאג מ. וואקסער

147 דיזיזשאן סטריט

ניו-יארק 2, נ. י.

Copyright, 1950, by

N. B. MINKOFF

New York, N. Y.

Printed in U.S.A. by

The Shoulson Press, New York

א י נ ה א ל ט

9	..... אריינפיר
11	..... ביאגראַפישע פרטים
14	..... אליה בחורס אַרט אין דער יידישער ליטעראַטור
21	..... וועגן בבא-בוך און וועגן וואַנדערנדיקע סיוזשעטן
29	..... אליה בחורס קינסטלערישקייט
34	..... דער גראַם
40	..... קינסטלערישער צמצום
45	..... בילדער
50	..... דינאַמיק, שאַרפע שילדערונג און דראַמאַטישקייט
	איינהאַלט פון בבא-בוך (מיט אַטאָואַ-רימאַס, אין
58	..... איצטיקן יידיש)
5	..... הקדמה און קאַפיטלעך-רשימה אין ענגליש (לינקס)

593.

אוב דא דער אנדר טן בון קואן וואר • דא זעצטן
 זי זיך אל צו ספערדן • אוב רייטן צור דעם פאיש
 דאר • ון קונט קוים צור אין זעהן די ערדן
 אוב דא זי בון אל דא ווארן נאר • דא קאמן צו
 רייטן די צוויי דעקן ווערדן • בעא נאב טדיין
 צוסייהן הונדרט מאכן • אוב ער נאס די אנדרן
 אוב צוהן בון דאן :

594.

אוב רייטן דו הין אוב ווארן ביט טרען • צירונגן
 נבוק זי מיט אין נאמן • בעא לערנט זי ווען אוב
 שטען • ווען ער קענט די שטרושן און זאמן •
 זי רייטן מעבלי מונט אוב טען • ביש דש זיא נע
 באבילובייה קאמן • אוב דא זיא דר זאהן ד
 די שטט בון ווייטן • דא היש בעא איין בוטן
 וואר אן הין רייטן :

595.

דש ער מארנריטה זואט זאן די מער • ווי בעא
 ביט ווער ווייט בון דאן • אוב דש זי דרויף
 ניוארט ווער • אוב זואט היישן הארנישן אל איר
 מאכן • אוב ווען זי דוכט דש בעא דאר קואן
 ווער • דא זואטן זי די טור אויף שפאן • אוב
 זואטן הרויש אויף די היידן רעגן • דא ווען מיר
 דש היר נבן צו טרעגן :

הין וועק

יג ח

א זייטל פון דער ערשטער אויסגאבע „בבא-בב" (1541)

אַ ר י י נ פ י ר

צום 400סטן יאַרצייט נאָך דעם גרויסן יידישן פּאָעט אליה בחור האָט פּראָפּ. יודאָ אַ. יאָפּע אַרויסגעגעבן אליה בחורס „בבא דאנטונא“ („בבא בוך“). ביזן יאָר 1931 איז געווען באַקאַנט, אַז די עלטסטע דרוקן פון בבא-בוך זיי-נען די פּראָגער אויסגאַבע פון יאָר 1660 און די אַמסטערדאַ-מער פון יאָר 1661. דער גרויסער ביבליאָגראַף מאַריץ שטיינשניידער האָט געהאַלטן, אַז עס איז געווען נאָך אַ פּריערדיקע אויסגאַבע מיט. אַן ערך 120-150 יאָר פאַר דער פּראָגער. און ער האָט טאַקע געטראָפּן. אין 1931 האָט ד״ר מאַקס וויינרייך אַנטדעקט אין דער ציריכער „צענטראַל ביבליאָטעק“ די ערשטע אויסגאַבע, וואָס איז אַרויס אין 1541.

פּראָפּ' יודאָ אַ. יאָפּע האָט איצט אַרויסגעגעבן אַט-דעם געפונענעם אוצר. דערמיט האָט זיך פאַר אונדז געעפנט די מעגלעכקייט זיך צו באַקענען מיט דער ערשטער אויסגאַבע, פינקטלעך ווי אליה בחור האָט זי אַרויסגעגעבן. איידער פּראָפּ' יאָפּע האָט פּאַטאַגראַפירט דאָס גאַנצע בוך האָט ער אויסגעבעסערט דאָס רוב דרוקפעלערן. יענע, וואָס ער האָט מחמת טעכנישע טעמים ניט געקענט אויסבעסערן, האָט ער אָנגעוויזן אויף זיי ביים סוף פון זיין באַלערנדיקער הקדמה. דאָרטן האָט ער אָפּגעדרוקט אַ פולע רשימה גרייזן, סיי פון די אויסגעבעסערטע און סיי פון די איבערגעלאָזענע.

אין זיין הקדמה (אין יידיש און אין ענגליש) שטעלט זיך פּראָפּ' יאָפּע אָפּ אויף ביאָגראַפישע און ביבליאָגראַפישע פּרטים און וואַרפט דערמיט אַ העל ליכט אויף דער פּאָע-

טישער פיגור פון א גרויסן פאָרגעסענעם פּאַעט. דערביי
קלערט ער אויף ווי אזוי מע דאַרף צוגיין צו אליה בחורס
קינסטלערישע דערגרייכונגען און צו געוויסע פּאַעטישע
אייגנשאַפטן זיינע, ווי, למשל, שאַרפע, פרייע רייד, וואָס
זיינען אַן אויסדרוק פון דער רענעסאַנס־תקופה און וואָס
אין דער איצטיקער צייט זעען זיי אונדז אויס ווי אייגנ־
שאַפטן פון אַ צו־פרייען גייסט.

ביאגראפישע פרטים

אליה בחור בן אשר הלוי אשכנזי איז געבוירן געוואָרן אינעם דאָרף איפשהיים, ביים טייך אייש, ניט ווייט פון רעגענסבורג, אינעם יאָר 1469. געווען איז ער דער יינגסטער אין אַ משפּחה פון ניין זין. די סיבה, וואָס האָט אים גע-בראַכט פון דייטשלאַנד קיין איטאַליע, בעת ער איז נאָך געווען אַ יונגעראַך, איז אונדז ניט באַקאַנט. גיבער ווי אַלץ איז עס געווען דאָס ביטערע לעבן פון די דייטשישע יידן אין יענער צייט. דחקות און רדיפות האָבן געצוואונגען אַ סך דייטשישע יידן צו זוכן אַ מקום מנוחה פאַר זיך און פאַר זייערע משפּחות. דערפון זיינען טאַקע אַרויסגעוואַקסן די אשכנזישע קהילות אין צפון־איטאַליע, וואו די אשכנזיש־יידישע באַפעלקערונג האָט גערעדט דעם זעלביקן יידיש, וואָס עס האָבן בשעתו גערעדט די יידן אין דרום־דייטשלאַנד, פון וואָנען אליה בחור האָט געשטאַמט. און צווישן די דאָזיקע אשכנזישע יידיש־ריידנדיקע יידן האָט אונדזער פּאָעט געשאַפן זיינע יידישע ווערק. דאָס איז געווען איידער ער האָט זיך אַריבערגעצויגן קיין רוים אין יאָר 1514, וואו ער האָט געלעבט 13 יאָר אינעם פּאַלאַץ פונעם גענעראַל פון אויגוסטינער אַרדן, דעם שפּעטערדיקן קאַרדינאַל עדזשידיאַ דאָ וויטערבאַ. אליה בחור האָט דעם קאַרדינאַל געלערנט העברעאיש, און ער פלעגט פאַר אים צוגרייטן אַפּשריפטן פון פאַרשיידענע ביכער, ווי דאָס איז, למשל, דער דיקער מאַגוסקריפט פון העכער 1200 בלעטער וועגן קבלה, וואָס געפינט זיך אין בריטישן מוזיי.

ווען דער קעניג קאַרל האָט פאַרנומען רוים אין יאָר 1527 האָט אליה בחור געמוזט פאַרלאָזן די שטאָט, וואו, פאַר-

טאָן אין אַרבעט, האָט ער געלעבט אַ רואיק לעבן. דאָ האָט ער פאַרבאַכט אין אַן אַנדער גייסטיקער אַטמאָספּערע ווי אין זיין יוגנט אין פּאַדוּאַ און ווענעדיק, וואו ער האָט געלעבט אין גרויס אַרעמקייט און זיך מפרנס געווען פון לערעריי, פאַרשיידענע פּילאַגאָגישע אַרבעטן, שרייבן, און קענטיק אויך, פון רעציטירן, זיינע ריטער־ראַמאַנען. צוויי יאָר האָט אליה בחור אַרומגעוואַנדערט פון שטאָט צו שטאָט ביז ער איז אין 1529 געקומען ווידער קיין ווענעדיק. דאָ זיינען אים געקומען צו הילף זיינע באַרימטע תלמידים — דער קאַר־דינאַל עדזשידיאָ דאָ וויטערבאָ און דער פּראַנצויזישער אַמ־באַסאַדאַר זשאַרוז דע סעלוו. און ניט געקוקט אויף דעם, וואָס ער האָט דאָ ניט געלעקט קיין האַניק, האָט ער זיך אָפּגעזאָגט אַנצונעמען די העברעאישע פּראָפּעסור אין פאַריי־זער אוניווערזיטעט, וואָס דער קעניג פּראַנסואַ דער ערשטער האָט אים פאַרגעלייגט. אליה בחור האָט ניט געוואַלט לעבן אין אַ פּאַנד, וואו מע האָט יידן ניט דערלויבט צו וואוינען זינט מע האָט זיי פאַריאַגט אין יאָר 1394. ער האָט בעסער אויס־געקליבן צו זיין אַ בעל־מגיה און אַ רעדאַקטאָר אין דניאַל באַמבערגס דרוקעריי. מיט ניין יאָר שפּעטער גייט אונטער באַמבערגס פּירמע. אליה בחור איז ווידער אַ „פּרייער“ מענטש. עס נעמט אָבער ניט לאַנג און דער זיבעציק יאָרי־קער פּאַעט און געלערנטער פאַרלאָזט זיין משפּחה, גייט אַריי־בער די אַלפֿן־בערג און קומט אָן קיין איזנה, אין ווירטעמ־בערג, וואו דער באַוואוסטער קריסטלעכער העברעאיסט און דרוקער, פּאול פּאַגיוס, פאַרבעט אים צו זיין זיין מיטהעלפּער און רעדאַקטאָר. דאָרטן באַקענט ער זיך מיט אַ סך קריסט־לעכע געלערנטע. צווישן זיי איז געווען דער באַרימטער הומאַניסט סעבאַסטיאַן מינסטער, וואָס האָט, אַגב, איבער־געזעצט אין לאַטיין אליה בחורס מערסטע ווערק, וואָס האָבן צו טאָן מיט תנ"ך און מיט דער העברעאישער שפּראַך. נאָך צוויי יאָר אין איזנה פאַרט ער צוזאַמען מיט פּאול פּאַגיוסן קיין קאָנסטאַנץ, וואו זיי גיבן אַרויס עטלעכע טעקסט־ביכער צו לערנען די העברעאישע שפּראַך. און ווען פּאול

פאָגיוס פּאַרט אין 1544 קיין סטראַסבורג איבערצונעמען אַ פּראָפּעסאָר־שטעלע, קערט זיך אום אליה בחור צוריק אַהיים קיין ווענעדיק, וואו ער פאַרברענגט זיינע לעצטע יאָרן אין פאַרשן און שרייבן. געשטאַרבן איז ער אין יאָר 1549.

מיט זיינע פּילאָאָגישע אַרבעטן איז ער געווען דער גרינדער פון דער מאָדערנער שולע אין לערנען די העברע־אישע גראַמאַטיק. ער איז איינער פון די געציילטע גע־לערנטע פון זיין צייט, וואָס האָבן אין די קריסטלעכע גע־לערנטע קרייזן געהאַלפן דערהייבן העברעאיש צו דער מדרגה פון לאַטיין און גריכיש. מע קען אָן גוזמא זאָגן אַז דורך זיינע ביכער און תלמידים האָט ער בשעתו פאַרשפּרייט העברעאיש כמעט אין דער גאַנצער קריסטלעכער וועלט, וואָס האָט זיך אינטערעסירט מיטן תנ"ך און מיט זיין אַריגי־נעלער שפּראַך.

זיין גרעסט פאַרדינסט באַשטייט אין דעם, וואָס ער האָט אָנגעוויזן, אַז דער ניקוד און די טראַפּ (טעמים) שטאַ־מען ניט מהר סיני, נאָר אַז זיי זיינען אַ שפּעטערדיקער צו־גאַב, און דערפאַר ניט קיין דבר שבקדושה. דאָס האָט אַרויס־גערופּן בשעתו אַ סך בייזבלוט און די מחלוקת וועגן דעם האָט אָנגעהאַלטן עטלעכע יאָרהונדערטער. איצט איז זיין מיינונג אָנגענומען פון אַלעמען.

אליה בחורס אָרט אין דער יידישער ליטעראַטור

אויף וויפל עס איז אונדז ביז איצט באַקאַנט, געהערן זיינע יידישע ווערק צום ערשטן פעריאָד פון זיין שאַפן, דאָס מיינט פאַרן יאָר 1514, ווען ער האָט זיך באַקאַנט מיט עדזשידיאָ דאָ וויטערבאָ. און זיינע אויפגעהיטע יידישע ווערק שטעלן מיט זיך פאַר בלויז אַ קליינעם טייל פון זיין שאַפן. אין דעם פּראָלאָג צום „בבא בוך“ שרייבט ער, אַז ער האָט ביז איצט „געשטיפט“, „אין דער הייליגן גישריפט“ אַכט אָדער ניין ביכער, אָבער איצט.

דיא ווייל איך האָלט אַן ענד מיינר טאגן,
אונ' הויט אודר מורגן קיר איך אויף די גאגן,
דא ווערן אל מייני בוכר און מייני לידר
ור געשן אונ' גיליגט דר נידר

(בעת איך האָלט ביים סוף פון מיינע טעג, און היינט אָדער מאָרגן וועל
איך ליגן אויף מייין רוקן (איך וועל שטאַרבן), וועלן אַלע מיינע ביכער
און מיינע לידער פאַרגעסן און געלייגט ווערן דער נידער)

דרום זול מיר קיינש דר בון רוקן,
איך וויל זיא אל נוך אנגדר דרוקן

(דערפאַר זאָל קיינס (פון זיי) זיך ניט פאַרויסרוקן, איך וועל זיי אַלע
דרוקן אין אַ סדר)

אונ' וויל אן היבן בשעה טובה
אן דעם דזויגן בוך דש דא היישט בוכא

(און וועל אָנהייבן אין אַ גוטער שעה מיטן דאָזיקן בוך, וואָס הייסט
דאָ בבא)

אויך זיינע צוויי אייניקלעך, וואָס האָבן געזעצט דאָס בבא-
בוך, שרייבן ביים סוף פון דעם ראָמאַן (מן הסתם האָט עס
אליה בחור געשריבן פאַר זי):

אוי דער גוט דער אויגו הוט גיטון די טובה,
דש מיר אויז געדרוקט הבן בבא,
דער זול אויגו אויך העלפן דש מיר דרוקן
דש בוך דער שונן גלוקן,
אויג אנדרי טוייטשי ספרים מין,
וכן יהי רצון אמן

(און דער גאָט, דער האָט אונדז געטאָן די טובה, דאָס מיר האָבן אויס-
געדרוקט בבא ביון סוף, דער זאל אונדז העלפן אז מיר זאלן דרוקן
דאָס בוך די „שיינע גליק“ און נאָך אנדערע טייטשע (יידישע) ספרים,
וכן יהי רצון אמן.)

פון אַלע זיינע שאַפונגען אין יידיש זיינען דערגאַנגען צו
אונדז צוויי ריטער־ראַמאַנען אין סטאַנסן — דאָס „בבא בוך“,
„פאַריז און וויענע“, און צוויי לידער־פאַסקווידן. פאַראַן אויך
אַ שטיקל סברה, אַז דער אַרטור־ראַמאַן אין אַטאַוואַ רימאָ גע-
הערט צו אליה בחורס פען. ביז מע וועט עס ניט אויספאַרשן
פילאָלאָגיש און לייטעראַטור־וויסנשאַפטלעך, וועט עס אַלץ
פאַרבלייבן אַ סברה. איין זאָך איז אָבער זיכער: דער פּאָעט
פון דעם אַרטור־ראַמאַן אין אַטאַוואַ רימאָ (פאַראַן אויך אין
פאַרגראַמען און אין דער ניבעלונגען־סטראַפּע) האָט זייער
גוט געקענט דאָס „בבא בוך“. אויף דער צווייטער זייט פון
שער־בלאַט שטייט מיט גאָר קליינע אותיות: „דער ניגון פון
בבא בוך טריפט זיך דרויף גאָר עבן“ (דער ניגון פון בבא־בוך
פאַסט זיך אויף דעם גאָר גוט).

ווען מע באַקענט זיך גרינטלעך מיט אליה בחורס צוויי
סטאַנסן־ראַמאַנען, באַזונדערס מיטן „בבא בוך“, ווערט
קלאַר, אַז אַ פּאָעט מיט אַזאַ פּאָעטישער קולטור, ווי אליה
בחורס, האָט ניט געקענט זיין איינער פון די גאָר ערשטע
יידישע פּאָעטן. אין דער אמתן איז ער אפשר דער לעצטער
פּאָעט פון אַ רייכער לייטעראַרישער תקופה, וואָס איר אַנט-

וויקלונג האָט געדייערט אַ שיינע פּאַר הונדערט יאָר. די
 דאָזיקע תקופה איז רייך ניט נאָר אין ווערק, נאָר אויך אין
 זשאַנערן און ריכטונגען. באַקאַנט איז זי ביי אונדז ווי די
 שפּילמאַן-תקופה. זי האָט אַנטוויקלט איר אייגענע פּאַעטישע
 דיקציע, סטאַנדאַרטיזירטע פּאַעטישע פּאַרמולעס און אַן אַל-
 געמיינעם צוגאַנג צו מיטדאָלטערלעכע ראַמאַנען. די בלי-
 צייט פון יענער תקופה געהערט צום 14-טן ביזן מיטן
 16-טן יאָרהונדערט. די מערסטע פּאַעטן פון יענער תקופה
 זיינען געווען דייטשישע יידן. די דאָזיקע פּאַעטן פּלעגן פּאַר-
 טראַגן, פינקטלעכער געזאַגט, זיי פּלעגן רעציטירן זייערע
 לידער און ראַמאַנען מיט באַשטימטע ניגונים. אַ סך ווערק
 פון דער דאָזיקער תקופה זיינען צו אונדז ניט דערגאַנגען.
 אַנדערע זיינען דערגאַנגען צו אונז אַן די נעמען פון די
 מחברים. מיר קענען בלויז עטלעכע נעמען פון פּאַעטן, וואָס
 האָבן געשאַפן מיט אַ 50 און 100 יאָר פריער איידער אַליה
 בחור האָט זיך באַוווּזן. דאָס זיינען שמואל הוגרלן (הוגער-
 לען), דער פּאַרפּאַסער פון אַ רעאַליסטיש, סאַרקאַסטיש
 מוסר-ליד קעגן אַזאַרט-שפּילן; שלמה זעלמאַן (זעלמען) בן
 יקיר, דער פּאַרפּאַסער פון אַ באַרימט שבת-ליד „זייטן שפּיל
 אונ' אלן לושט...". (סטרוגע-שפּיל און איטלעכע לוסט);
 זלמן סופר מיט זיין ליד „זרע גפן" וועגן דער מחלוקת
 צווישן וויין און וואַסער. פּאַראַן אפילו לידער, וואָס שטאַמען
 נאָך פון דעם 15-טן יאָרהונדערט, ווי, דמשל, דאָס ליד אין
 יידיש „אַדיר הוא" (אייגנר גוט, נון בויה דיין טעמפל שירי...
 איינציקער גאָט, נו בוי דיין טעמפל באַלד...). שוין אַפּגע-
 רעדט פון דעם אַרטור-ראַמאַן אין פּאַר-גראַמען, וואָס שטאַמט
 פון 14-טן יאָרהונדערט.

כדי אָבער ריכטיק צו פּאַרשטיין אַליה בחורס אַרט אין
 דער יידישער לייטעראַטור איז וויכטיק צו באַטאַנען, אַן
 די שפּילמאַן-תקופה, וואָס ער האָט איינגעלעך געשאַסן.
 האָט געהאַט אירע שטרעמונגען, ריכטונגען, אָדער ווי מיר
 רופן עס היינט — לייטעראַרישע שולן, און די סאַמע וויכ-
 טיקסטע שולע, פון דעם ריין קינסטלערישן שטאַנדפּונקט.

האָט אליה בחור אַליין געשאַפן. דאָס איז די „איטאַליענישע“ שולע אין דער יידישער לײטעראַטור. די צוויי שולעס פאַר דער „איטאַליענישער“ זיינען: די „אוינױערסאַלע“ שולע, װאָס האָט איבערגענומען אייראָפּעאישע לײטעראַרישע טעמעס און זיי געפּורעמט נאָך אייראָפּעאישע פּאַרמעס נאָך; און די „תנ״כישע“ שולע, װאוּ יידישע פּאַעטן-שפּילמענער האָבן אין די זעלביקע פּאַרמעס אַרײנגעגאַסן ביבלישע טעמעס.

די לײטעראַרישע שולע, װאָס אליה בחור האָט געשאַפן, הייסט דערפאַר די איטאַליענישע, װײל איר פּאַרם — די „אַטאַװאַ רימאַ“ — איז געװען אַן איטאַליענישע פּאַרם. אליה בחור האָט זײן גאַנץ לײטעראַריש לעבן אָפּגעלעבט אין איטאַליע און ער האָט פון דער איטאַליענישער לײטעראַטור איבערגענומען די נאָרװאַס דערמאַנטע „אַטאַװאַ רימאַ“, „גראַם אין אַכט-געזעץ“. דערמיט מײנט מען אַ סטראַפּע פון אַכט שורות, װאוּ די גראַמען זײנען היפּשדעך שװערער — די ער-שטע-דריטע-פּינפטע שורה האָט דעם זעלביקן גראַם; שפּע-טער, די צװײטע-פּערטע-זעקסטע שורה — אַן אַנדער גראַם; און נאָכדעם די זיבעטע און אַכטע שורה װידער אַן אַנדער גראַם.

אַנצושרײבן אַ סטראַפּע אין אַטאַװאַ רימאַ איז גאַרניט גרינג, מכל שכן ראַמאַנען פון אַ 650 סטראַפּעס װײ דאָס האָט אַנגעשריבן אליה בחור אין זײן „בבא בוך“, און 800 סטראַפּעס אין זײן ראַמאַן „פאַרזו און װיענע“. כדי דאָס צו דערגרייכן — אויף אַ קינסטלערישן אופן — דאַרף מען זײן אַ גרויסער מײסטער, אַ װירטװאַז, און דאָס איז אליה בחור טאַקע געװען.

אליהו בחורס אויפטו אין אַטאַװאַ רימאַ איז געװען אפשר אַ גרעסערער װײ דער אויפטו פון די איטאַליענישע פּאַעטן. די סיבה איז אַ גאַנץ פשוטע: צו געפּינען גראַמען אין איטאַליעניש איז אַ סך גרינגער װײ אין יידיש און אורדאי װײ אין דעם יידיש פון אָנהײב 16-טן יאָרהונדערט, װען אליה בחור האָט געשאַפן זײן בבא-בוך (1507). מחמת דער מאַר-פּאָלאַגיע (גראַמאַטישע פּאַרמעס פון איינצלנע װערטער) פון

דער איטאליענישער שפראך שפרודלט זי ממש מיט גראַ-
מען. אַלע ענדונגען פון מענלעכן מין מערצאַל האָבן דעם
קלאַנג „י“. דאָס אַליין שטעלט־צו אַ סך גראַמען.

איניפניטיוון פון די ווערבן, למשל, ענדיקן זיך אויף
„אַרע“: פראָווערביאַרע, ריענטאַרע, קאַנסערוואַרע, אַלאַמפּאַ-
נאַרע, ריפּאַנדאַרע, אַפעמינאַרע, אַלעסאַרע; אָדער אויף
„ירע“: פראָווענירע, אינפעטידירע, אַבאַרירע, דיִוועטרירע,
פרעווענטירע א. א. וו.

און ווען עס קומט צו פאַרטיציפן, ווערט דער ענין
גראַמען גאַר אַ גרינגער, ווייל זיי ענדיקן זיך אָפט אין די
קלאַנגען „אַטאַ“: בעאַטאַ, קאַוואַלקאַטאַ, קאַמפּראַטאַ, ספּעראַ-
טאַ, אַדאַרמענטאַטאַ, לאַסאַטאַ, טראָוואַטאַ, דאַלאַראַטאַ, מאַנטאַ-
טאַ, רעלעוואַטאַ, לעגאַטאַ, אַלענטאַטאַ א. א. וו.

אַ חוץ די אייגנשאַפטן פון דער איטאליענישער שפראַך,
וואָס שטעלן ממש צו דעם גראַם, האָט די אַטאַוואַ רימאַ אין
דער איטאליענישער ליטעראַטור געהאַט הינטער זיך אַ גרוי-
סע טראַדיציע. אליה בחור איז געווען אַ פּיאַנער, בעת ער
האַט געשאַפן די אַטאַוואַ רימאַ אין אַ שפראַך, וואָס האָט זיך
ניט געלאָזן אַזוי בויגן און פֿלעכטן דורך גראַמען. עס איז
אמת, די גרויסע מייסטערס פון דער אַטאַוואַ רימאַ, ווי לאַדאַ-
וויקאַ אַריאַסטאַ מיט זיין „אַרלאַנדאַ פּוריאַזאַ“ און טאַרקוואַטאַ
טאַסאַ מיט זיין „באַפּרייטן ירושלים“, זיינען נאָך ניט געווען
באַוואוסט אין די יאָרן ווען אליה בחור האָט געשריבן זיין
בבא־בוך (1507). זיי זיינען געקומען ערשט שפעטער. אָבער
די איטאליענישע אַטאַוואַ רימאַ האָט געהאַט שוין הינטער זיך
דעם פּאָעט באַיאַרדאַ, אַריאַסטאַס פאַרגייער, און נאָך פּרי-
ער באַקאַטשיאַ, און אַפילו די פּאַלקס־ראַמאַנען וועגן ריטער.

צו שרייבן אין אַטאַוואַ רימאַ איז זייער שווער ניט נאָר
אין יידיש, נאָר אויך אין אַנדערע שפראַכן. אין דייטש האָט
זי זיך באַוויזן אַ הונדערט יאָר שפעטער ווי אין יידיש.
אויף וויפֿל מיר איז באַקאַנט האָט די אַטאַוואַ רימאַ אין
דער ענגלישער פּאָעזיע זיך באַפעסטיקט ערשט אין 19־טן
יאָרהונדערט — אין לאַרד ביראַנס „דאָן זשוואַן“ און אין דזשאַן

קיטס „איזאבעלא“. אין דער דייטשישער ליטעראטור האָט געטע זי קולטיווירט. אין רוסיש איז זי אויפגעקומען אין זשוקאָווסקיס צייטן, טאַקע דורך זשוקאָווסקין, און דורך דעם דעקאַבריסט קיזעלבעקער. פּושקיןס „דאַמיק וו' קאַלאַמניע“ איז געשריבן אין אַטאַוואַ רימאַ. אין דער נייער יידישער פּאַעזיע פּאַרנעמט זי אַן אַנגעזעען אַרט אין א. ליעלעסעס שאַפן.

מע דאַרף אַבער נישט מיינען, אַז דער גאַנצער ענין אַרום דער אַטאַוואַ רימאַ האָט אַ שייכות בלויז מיט ריינער טעכניק. עס איז מער ווי דאָס. עס איז אַ גרויסע ווירטואַ-זיטעט, וואָס איז, אַגב, אַליין פאַר זיך אַ פּועל יוצא פון גרויסן טאַלאַנט. עס גייט אַבער דאָ נאָך אין אַן ענין: אין דעם דיכטערס פּייעוודיקייט, אין זיין סענסיביליטעט, בעת ער באַנוצט זיך מיט זיין ווירטואַזקייט. און ועל כּוּלָם: ווי אַזוי עס אַטעמט דאָס ווערק. דאָס איז עפעס, וואָס לאַזט זיך ניט גרינג צו אַנאַליזירן און טיילן. צוליב דעם טאַקע רעדן מיר שטענדיק וועגן צוויי ספּערעס — אַן אינהאַלט און אַ פּאַרם. אַט אין דעם ניט-צעטיילעוודיקן איינס פון אינ-האַלט און פּאַרם — אַט אין דער אַבסאָלוטער האַרמאָניע — באַשטייט אַליה בחורס גרויסער פּאַעטישער ווערט.

עס קענען זיך זיין אמת די השערות, אַז אַליה בחור האָט געשריבן זיינע סטאַנסן-ראַמאַנען אויף באַשטעלונגען, אַדער ווייל ער פּלעגט זיי רעציטירן פאַרן עולם צוהערער פון פרנסה וועגן. די דאָזיקע סברה פאַרשטאַרקט מען דערמיט, וואָס מע ווייזט אַן, אַז אין די דרייצן יאָר, וואָס ער האָט געלעבט אין קאַרדינאַל עדזשידיאַס פּאַלאַץ, האָט ער זיך אָפּ-געגעבן בלויז מיט זיינע שטודיעס און פאַרשונוגען אין העברעאיש און האָט אינגאַנצן ווי פאַרגעסן זיין פּאַעטישן באַרוף. דאָס קען זיך זיין אמת. אַבער ער איז שטענדיק גע-ווען אַ פּאַעט. וואָלט ער ניט געהאַלטן חשוב זיינע יידישע פּאַעטישע ווערק, וואָלט ער זיך ניט אַרומגעטראָגן מיטן געדאַנק זיי צו דרוקן איינס נאָך צווייטן. און זיין בבא-בוך האָט ער טאַקע אָפּגעדרוקט אין 1541, בעת ער איז געווען שוין אַ ייד

פון איבער זיבעציק יאָר, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס ער האָט דאָס ווערק אָנגעשריבן מיט אַ 34 יאָר פּריער. ער אַליין האָט גענוי געוואוסט דעם ווערט פון זיינע ווערק. און ניט נאָר האָט ער זיך באַטראַכט פאַר אַ פּאַעט, נאָר ער האָט טאַקע געהאַט דעם געמיט פון אַ פּאַעט. עס איז כּדאי צו ברענגען די ציטאַטע פונעם שלוס־וואָרט אין זיין „תּשבּי“, וואו דער 73-יאָריקער פּיִלֶאָלאָג און פּאַעט דריקט אויס זיין דיכטערישן זעל־געמיט: „אַריבערקומענדיק די בערג אויפן וועג קיין איזנה בין איך געשטאַנען פאַרציטערט, אין געדאַנקען האָב איך געטראַכט וועגן ווערטער און האָב זיי אויפגעשריבן אויפן טאָול פון מיין האַרץ, און ווי נאָר איך בין צוגעקומען צום האַרבעריק (איינפאַר־הויז) לעבן שליאַך, האָב איך געעפנט דעם רייזעזאַק, אַרויסגענומען מיין נאַטיץ־בוך און איך האָב פאַרציכנט די ווערטער, וואָס דער אַלמאַכ־טיקער האָט מיר אַריינגעלייגט אין האַרצן.“

ווען מע אָנאַלִיזירט זיינע ראַמאַנען און ווען מע פאַר־גלייכט זיי מיט די שאַפונגען פון די פּאַעטן, וואָס פאַר אים, — ווערט קלאַר, אַז אַליה בחור איז דער וויכטיקסטער פּאַעט פון דער גאַנצער שפּיל־מאַן־תּקופּה, וואָס ער האָט זי אַליין אַזוי גייסטרייך דערהויבן — און געשלאָסן.

וועגן בבא-בוך און וועגן וואַנדערנדיקע סיוזשעטן

דאָס סאַמע פּאָפּולערסטע ווערק פון דער גאַנצער שפּיל־מאַנישער דיטעראַטור איז געווען דאָס „בבא-בוך“. אַ ראַיה האָבן מיר אין דעם, וואָס דאָס בוך האָט דורכגעמאַכט פאַר־שיידענע גלגולים און מע האָט דעם ראַמאַן געלייענט האָרט ביז אונדזערע טעג. אין ווילנע איז אַרויס אַן אויפלאַגע אַזוי שפעט ווי ערב דער ערשטער וועלט־מלחמה אין יאָר תר״ע (1909-1910). מעגלעך, אַז עס זיינען געווען אויך שפּע־טערע אויפלאַגעס. פאַרשטייט זיך, די לעצטע אויסגאַבעס זיינען שוין ניט געווען דאָס וואָס עס איז געווען דער אַריגי־נאַל. אין דער „בבא־מעשה“, ווי דאָס האָט שפעטער גע־הייסן, איז געבליבן דער סיפור־מעשה, און אויך דאָס איז געווען געקירצט און צעדרייט אין טייל ערטער.

שוין די אויסגאַבעס פון 17־טן יאָרהונדערט. — די פּראָ־גער פון 1660 און די אַמסטערדאַמער פון יאָר 1661, — זאָגן עדות, אַז זיי זיינען איבערדרוקן ניט פון דער ערשטער אויס־גאַבע (1541). אין גאַנצן 120 יאָר איז אַריבער זינט מע האָט געדרוקט די ערשטע אויסגאַבע (אין 1541). און די אויסגאַ־בעס זיינען שוין פול מיט גרייזן, וואָס נאַכלאַזיקע פארלעגער און דרוקער האָבן גורם געווען. דאָך האָט מען דעם ראַמאַן געהאַלטן אין איין לייענען. און ווען מע האָט שוין מער ניט פאַרשטאַנען אַליה בחורס שפּראַך, האָט מען עס ניט איבער־געזעצט אין דעם מער מאַדערנערן יידיש און געלאָזן דערביי די פּערזן גאַנץ. דאָס איז געווען אַ צו שווערע אַרבעט, און טאָן האָט עס געדאַרפט אַן אמתער פּאַעט. לאָזן די זעליביקע גראַמען האָט מען שוין ניט געקענט. מע האָט זיי שוין ניט

פֿאַרשטאַנען אין די שפּעטערדיקע יאָרהונדערטער. איז מען געפאלן אויף אַ פֿאַרטל. מע האָט געדרוקט דעם פֿאַעטישן ראַמאַן אין פֿראַנצױז און אַ סוף אָן עק. דאָס איז געשען אָנהייב 19-טן י"ה און אפשר פֿריער. און אויך דער נאָמען פֿון דעם ראַמאַן האָט זיך געביטן. ניט „בבא דאַנטוואַ“ אָדער „בבא-בוך“ הייסט דער ראַמאַן, נאָר שוין „בבא-מעשה.“ און פֿון דאַנען נעמט זיך עס, וואָס יעדע מעשה מיט אַ שטיקל פֿאַנר טאַסטישן אינהאַלט האָט מען גערופן „בבא-מעשה.“ די ניט-געשטויגענע, ניט-געפֿלויגענע מעשה, וואָס אַ באַבע דער-ציילט.

דער סיפור-המעשה אַליין איז, ווי אַלעמאָל, ניט דער סאַמע תּוֹך פֿון אַ קונסטווערק, הגם ער איז צומאָל אַ גאָר וויכ-טיקער באַשטאַנדטייל. דאָך זעט מען דעם קינסטלערס מייס-טערשאַפט אין דעם אופן ווי אַזוי ער ברענגט אַרויס די פֿאַר-כאַפּנדיקע עפּיזאָדן, די בינדנדיקע סיטואַציעס, די פּסיכאָלאָ-גישע שטריכן, די סצענעס, וואָס פֿאַרגעדענקען זיך. איז אָפֿ-שטעלן זיך בלויז אויף דעם סיפור-המעשה פֿון „בבא-בוך“ מיינט פֿאַרזען זיין קינסטלערישן ווערט. סוף-כל-סוף — דער דאָזיקער ווערט אינטערעסירט דאָך אונדז מער ווי אַז אין דעם דאָזיקן מיטלאַלטערלעכן ראַמאַן. עס לייגט זיך אויפֿן שכל, אַז טאַקע מחמת זיין קינסטלערישן ווערט איז „בבא-בוך“ געווען דער פֿאַרשפּרייטסטער ראַמאַן צווישן יידישע לייענער.

כדי אָבער דער לייענער זאָל וויסן עטלעכע פּרטים וועגן וואָס עס האַנדלט זיך, ווילן מיר בלויז אָנווייזן, אַז דער ראַמאַן איז וועגן דעם ריטער בבא, ווי אַזוי זיין מוטער פירט צום אומקום זיין פֿאַטער; ווי אַזוי זי וויל פֿטור ווערן פֿון איר זון, וועמען זי וויל פֿאַרסמען; ווי אַזוי ער ווערט ניצול; ווערט פֿאַרקויפט פֿאַר אַ שקלאָף; טרעפט זיך שפּעטער צונויף מיט דער פּרינצעסין דרוויאַנע. ער פֿאַלט אַריין אין די הענט פֿונעם סולטאַן, וואָס וויל פֿון אים נעמען נקמה פֿאַרן זון, וועמען בבא האָט דערהרגעט. און דאָ ווערט ער ניצול מיט דער הילף פֿון סולטאַנס טאַכטער מאַרגאַריטע, וועמען ער דינט שפּעטער אָפּ מיט גוטס. ער ראַטעוועט די

אומגליקלעכע דרוואַנע; האָט חתונה מיט איר; ווערט פון איר אָפּגעריסן נאָכדעם ווי זי געבערט צוויי יינגלעך, און ער מיינט, אַז זי איז אומגעקומען. דער סוף פון דעם ראַמאַן איז — אַז ביי די סאַמע הכנות פון בבאס חתונה מיט מאַרגאַריטען, האָט ער דערהערט אַ בעטלערין זינגען אַ ליד וועגן בבאן און דרוואַנען. דאָס האָט דרוואַנע זיך פאַרשטעלט פאַר אַ בעטלערין. מיט דעם דאָזיקן ליד פאַרט זי אַרום און זי האַפט צו געפינען איר בבאן. און ווען ער האָט אויפגעכאַפט די טענער פונעם ליד, האָט ער גלייך באַגריפן, אַז דרוואַנע לעבט. און די צוויי יינגלעך פירן צונויף די צעשיידטע עלטערן.

עס שטעלט זיך די פראַגע: ווי אַזוי איז עס אַ קונסט־ווערק, אַז דער סיוזשעט איז אַ געבאָרגטער? די צווייטע פראַגע איז: ווי קומט צו אליה בחורן אַ ריטער־טעמע? און די דריטע פראַגע: וואָס פאַראַ שייכות האָבן מיר מיט אַזאַ ניט־יידישער טעמע?

כדי צו פאַרענטפערן די דאָזיקע דריי פראַגעס, איז וויכטיק זיך אָפּצושטעלן קודם כל אויפן ענין „וואַנדערנדיקע סיוזשעטן“.

אַ קינסטלער נעמען סיוזשעטן פון דער געשיכטע — צו דעם זיינען מיר געוואוינט. אונדז איז אויך וואויל באַ־קאַנט, אַז אַ סך קינסטלער האָבן גענומען פאַרטיקע טעמעס פון אַנדערע ווערק, ווי למשל, שעקספיר זיין „סוחר פון ווענעדיק“ פון מאַרלאָוס „דזשו אַוו מאַלטאַ“. זיין „צעזאַר“ און „אַנטאָני און קלעאָפּאַטראַ“ פון פלוטאַרכן. געטעס „פּאַוסט“ איז געבויט אויף מאַרלאָוס „דר. פּאַסטוס“. אַזוי איז עס אויך געווען ביי די פראַנצויזישע קלאַסיציסטן פון 17־טן יאָרהונדערט — ראַסין, קאַרנעי א. א.

אין אונדזער איצטיקן פאַל האָבן מיר אין זיינען אַזעלכע סיוזשעטן, וואָס וואַנדערן פון לאַנד צו לאַנד, פון פאַלק צו פאַלק. עס איז גענוג אַנצוואוייזן אויף אַזעלכע זאַמלונגען ווי „פּאַנטשאַטאַנטראַ“, „קאַליאַ און דימנאַ“, „געטסאַ ראַמאַ־נאַרום“, די מעשות „טויזנט און איין נאַכט“, עזאַפּס משלים.

אויך די טעמעס פון די ריטער־ראַמאַנען און העלדן־זאַגאַס
 האָבן געוואַנדערט פון לאַנד צו לאַנד. פּאָעטן ביי פּאַרשיי־
 דענע פעלקער האָבן זיי איבערגענומען און איבערגעגעבן
 נאָך זייער אייגענעם גוסט נאָך. און הגם אַ סך וואַריאַנטן
 זיינען אַנגעוואַקסן דורך די יאָרן, איז אָבער די גרונט־טעמע
 געבליבן די זעלביקע ווי זי איז געווען. ווען מע נעמט
 היינט איבער אַ טעמע פון אַ היינטייטיקן שרייבער, הייסט
 עס ביי אונדז פּלאַגיאַט. אַ סך קריטיקער וועלן אָפּילו אַנ־
 ווייזן, אַז ניט אין דעם עצם איבערנעמען אַ פּאַרטיקע טעמע
 ליגט דער חסרון, נאָר אין דער אומשעפּערישקייט פון דעם
 איבערנעמער. דאָס וועט אָפט מוזן ווערן שטאַרק ניקר, אויב
 דער דיכטער האָט לכתחילה צוגעאייגנט אַ טעמע, וואָס קען
 זיך זיין ניט קיין אַרגאַנישע פאַר דעם גאַנצן מהות פון זיין
 שאַפּן. אין מיטאַלטער האָט די פּערזאָן פון קינסטלער ניט
 געשפּילט אַזאַ גוואַרדיקע ראָל. און דער קינסטלער אַליין האָט
 זיך ניט באַטראַכט פאַר דעם צענטער פון דעם אונזווערז און
 פאַר דעם „אומגעזעענעם געזעצגעבער“ פון דער וועלט. ער
 האָט זיך ניט באַטראַכט פאַר אַ חוזה, פאַר אַ נביא און ניט
 פאַר אַ כּוהן. אים איז ניט איינגעפּאָלן, אַז ער „באַשטימט“
 דעם גורל פון דער וועלט, די צוקונפטיקע אַנטפּלעקונגען אין
 דער געשיכטע א.ד.ג. זיינע השגות וועגן זיך אַליין זיינען
 געווען אַ סך עניוּות־דיקערע. ער האָט זיך באַטראַכט פאַר אַ
 קינסטלער, ניט מער און ניט ווייניקער. און דעריבער איז אים
 ניט געגאַנגען אין לעבן אויסצוטראַכטן, אונטער אַלע אומ־
 שטענדן, אויסערגעוויינטלעכע טעמעס. אַגב, איז די צאָל
 טעמעס געווען אַ סך אַ באַגרענעצטערע ווי היינט. דעם
 מיטאַלטער־דעכן פּאָעט איז מער געגאַנגען אין קינסטלערישן
 אויסדרוק, און איין קינסטלער האָט זיך אונטערגעשיידט
 פונעם צווייטן נאָר אין דעם אופן ווי אַזוי ער האָט קינסט־
 לעריש געשאַפּן נייע פּאַרמען, ריטמען, סטיליסטישע דינ־
 קייטן, ליריזם, פּסיכאָלאָגישע פּאַרטיפּונג.

אויך האָט דער ריטער בבא דורכגעמאַכט פּאַרשיידענע
 קינסטלערישע גלגולים. נאָך אַ סך אומוואַנדלונגען איז דער

ענגלישער „סער בעווים און סאוטהעמטאן“ געוואָרן „בוֹאוּאַ ד'אַנטאַנאַ“ און ביי אליה בחורן איז ער דער „ריטער אויס דער קאַרן“ (אויסדערוויילטער) בבא. און עס וועט ניט זיין קיין גוזמא צו זאָגן, אַז אין אליה בחורס „בבא-בוך“ זעען מיר אַ ווערק פון אַ העכערן גראַד איידער די פריערדיקע ווערסיעס פון די בבא-ראַמאַנען. און גורם געווען דערצו האָט טאַקע אליה בחורס קינסטלערישקייט.

זיין פאַרטראַכטונג און זיינע צילן זיינען געווען ריין-קינסטלערישע און זיי האָבן געשטראַמט פון אַ פּסיכאָלאָג-גיש-עסטעטישן קוואַל.

דאָס פירט אונדז צו דער פראַגע: וואָס פאַראַ שייכות מיט אַ ריטער-ראַמאַן האָט אַ פרומער ייד, אַ פאַרשער פון דער העברעאישער שפראַך, אַ גראַמאַטיקער, אַ געטאָ-ייד, וואָס איז געווען דורכגענומען מיט דער גאַנצער טראַדיציע פון יידישקייט?

דער פשוטער ענטפער איז, אַז אין דעם ערשטן פּעריאָד פון זיין לעבן האָט ער מחמת פּרנסה זיך אָפּגעגעבן מיט שרייבן און רעציטירן „רומאַנצן“. די דאָזיקע דערקלערונג קען זיך טאַקע זיין אַ ריכטיקע, אָבער זי איז ניט קיין ענטפער. וואָרן דאָס ברענגט ניט אַרויס די עסטעטישע סיבות. אויך דערקלערט עס ניט פאַרוואָס האָט דער ריטער-ראַמאַן געהאַט אַזוי אויסגענומען ביים יידישן עולם. און בכלל ווי קען מען מיט דעם דערקלערן אליה בחורס קינסטלערישע דערגרייכונגען אין דעם ראַמאַן? פאַרקערט, מחמת דעם גע-שעפט-מאַמענט, וואָס איז דאָ פאַרוויקלט, האָט גאָר זיין ווערק געקענט ליידן פון טאַנדעטקייט, מעכאַנישקייט.

דער יידישער עולם האָט ליב געהאַט צו הערן פאַר-לייענען און אַרײַן לייענען „רומאַנצן“ וועגן ריטער און העלדן מחמת צוויי טעמים. ערשטנס, האָט דאָס געשטימט מיט דעם גייסט פון דער אַרומיקער קולטור, וואָס פון איר איז מען דעמלט גאַרניט געווען אַזוי ווייט אָפּגעטיילט. דער עולם איז געווען פאַרכאַפט פון די „רומאַנצן“ און די „טורעכטן“ (נאַרישע) לידער. צווייטנס, האָט אויף דעם יידישן עולם גע-

ווירקט דער ריין־עסטעטישער ווערט פון ווערק, הגם אויך דער אינהאַלט — וועגן ריטער און העלדן — איז אים גאַרניט געווען אזוי פּרעמד ווי ער איז אונדז איצט פּרעמד. דריטנס, איז דער „עסקיפּ“־מאַמענט אין קונסט שטענדיק געווען פונקט אזוי וויכטיק ווי דער „רעאַליסטישער“ מאַמענט. און ניט נאָר איז דער עולם געווען דורכגעדרונגען מיט די ריטער־טעמעס, נאָר אויך זיין סענסיטיווער פאַרשטייער — דער פּאַעט. און ביי אים איז דער קונסט־עלעמענט, דער ריין־עסטעטישער עלעמענט, געווען נאָך שטאַרקער אַנט־וויקלט ווי ביים פשוטן עולם.

אַליה בחור איז געווען אַ קינד פון דער רענעסאַנס־עפּאָכע. דאָס דאַרף מען געדענקען, ווען מע וויל אים אָפּ שאַצן ווי אַ קינסטלער. אַ יידישער תלמיד־חכם, גיט קיין רענעסאַנס־טיפּ, וואָלט ניט צוגעלאָזן צו זיך אַזויפיל קריסט־לעכע תלמידים און פריינט, וואָס זיינען אליין געווען גע־לערנטע, און אינטעלעקטועל זיינס גלייכן. אַפילו זיין דרך, זיין מעטאָד אין אַנאַליזירן פילאָלאָגישע פּראָבלעמען, איז געווען אַ ראַציאָנאַליסטישער, אַ קריטישער, אַ געוואָגטער. דער אינטעלעקטועלער אמת איז ביי אים געשטאַנען העכער פון טראַדיציע. זיין צוגאַנג צו דער פּראָבלעם פון ניקוד איז דער בעסטער באַווייז. און אויך זיך באַגריף וועגן דער לעבנספּרייד, וואָס קונסט גיט, וועגן אַמוזירן דעם עולם און וועגן ריין עסטעטישע פונקציעס — האָט אין זיך גע־האַט אַ שטיק קינסטלערישע רענעסאַנס־פּסיכאָלאָגיע. מער פאַר אַלץ האָבן אים אינטערעסירט בילדער און פּרעציזע ווערטער. ער האָט ליב געהאַט צו באַשרייבן סיטואַציעס, קאַמפּן, פּסיכאָלאָגישע מאַמענטן. ער האָט אַלץ געהאַלטן אין אַ קינסטלערישער דיסציפּלין, אַפילו ווען ער האָט געמוזט פריי לאָזן זיין וואַרט־שטראָם כדי איבערצוגעבן האַסטיקע באַוועגונג. אויך זיין סקעפטישקייט דערביי, זיין געבן אונדז דעם העלדן־„רומאַנץ“ אַנדערש ווי די עקזאלטירטע פּאַעטן האָבן עס געטאַן, — אַפילו זיין איראַניע און גוטמוטיקער

שמיכל, וואס לויכט-אויף דורך א סך סטראפעס און שורות — זיינען סימנים פון א רענעסאנס-טיפ, דערצו נאך א יידישן רענעסאנס-קינסטלער.

אונדזער צוגאנג צו אליה בחורס סטאנסן-ראמאנען דארף שטימען מיט זיין קינסטלערישער כוונה און זיין רענעסאנס-געמיט. אונדז מעג טאקע ווייניק-וואס אינטערעסירן די עצם-געשיכטע וועגן אומגליקלעכע און ערלעכע ריטער און זייערע הארץ-באשערטע, הגם זי איז באמת שפאט-גענדיק. אבער אונדז מוז אינטערעסירן איר הויכער קינסטלערישער ווערט. קיין ריין דיאקטישע כוונות האט אליה בחור נישט געהאט ביים שרייבן זיינע ווערק. אבער מע קען אין זיי זען אלע נמשלים, וואס מע זעט אין א סך רענעסאנס-ווערק. דאס זיינען אוניווערסאלע באגריפן, אז יושר און צדק מוזן סוף-כל-סוף מנצח זיין, אז דער רשע קריגט זיין פארדינטע שטראף און אז השם יתברך פירט מיט אונדז און מיט דער גאנצער וועלט. דאס, אייגנטלעך, געפינט א היינטיקער ענגלענדער אדער אמעריקאנער אין סער טאמאס מאַלאַריס „מאָרט ד'ארטור" אדער אין ספענסערס „דהי פּערי קווין". אבער אים וועט מער אינטערעסירן נישט די שפאנענדיקע סיוושעטיק, נאָר די הויכע קונסט, וואָס מיט איר צייכענען זיך אויס די דאָזיקע ווערק. מיר טאָרן נישט פאַרזען די קינסטלערישקייט פון דער אַלטער יידישער ליטעראַטור בלויז דערפאַר, וואָס די טעמאַטיק פון טייל שפּילמאַנישע ריטער־ראַמאַנען איז נישט קיין יידישע, הגם זי איז זיכער נישט געווען פרעמד דער מענטשאַליטעט און דעם געמיט פונעם מיטלאַלטערלעכן יידן. אונדזער איצטיקער צוגאנג דאַרף זיין נישט נאָר אַ ליטעראַטור־היסטאָרישער אַדער אַ קולטור־היסטאָרישער, נאָר אויך אַ פּסיכאָלאָגיש־עסטעטישער. קיין ענגלענדער וועט זיך איצט נישט אַפּזאָגן פון דער באַלאַדע וועגן דעם גרינעם ריטער בלויז דערפאַר ווייל ער איז איצט נישט קיין אַרגאַנישער טייל פון זיין שטייגער לעבן און זיין מענטשאַליטעט. אויך אַ פּראַנצויז וועט נישט פאַרװאַרפן דאָס ליד וועגן ראַלאַנען מחמת די זעלבליקע

טעמים. ס'איז אמת, די און ענלעכע סיוזשעטן זיינען א
סך נעענטער די ענגלענדער און די פראנצויזן, איידער
אונדז. אבער דאס איז נאך אלץ ניט קיין סיבה פארוואס
מיר דארפן זיך אפזאגן פון ווערק, וואס זיינען געשריבן
ניט אויף יידישע טעמעס. אין דעם פאל אליה בחור דארפן
מיר בעסער זיך נעענטער באקענען מיט זיינע קינסטלערישע
דערגרייכונגען.

אליה בחורס קינסטלערישקייט

מע קען זאגן אן גוזמא, אז אליה בחור האט אויסגע-
נוצט כמעט אלע גראמען-מעגלעכקייטן, וואס דער יידיש פון
זיין צייט האט אים געקענט געבן. אבער נישט נאָר דאָס
אַליין. ער האָט געשאַפן ווערק, וואָס האָבן אין זיך אַ לע-
בעדיקן אַטעם. פּאַנאָדערוויקלען ווערק אויף אַזאַ קינסטלע-
רישן אופן, און, ווי שוין דערמאָנט, אין דער קאַמפּליצירט-
סטער פּאַרם פון יענער צייט, אין אַטאַוואַ-רימאַ — 650 סטראַ-
פּעס (אין „בבא-בוך“) און 800 (אין „פּאַריז און וויענע“) —
איז אַ סימן פון אַ הויכן גראַד קינסטלערישקייט. דער וויר-
טואַז האָט געשפּילט און אַרקעסטרירט זיין ווערק מיט זיין
גאַנצער שפּרודלדיקייט, און דאָך דיסציפּלינירט.

ווען מע קוקט זיך נאָענט צו צו אליה בחורס אַטאַוואַ-
רימאַ, באַמערקט מען אַ שינוי לגבי די אַנגענומענע טענ-
דענצן אין דער דאָזיקער פּאַרם. פּרוואוון דאָס צו דערקלערן
קען אויסזען צו טעכניש און ריין פּאַרמאַליסטיש. אַבער דער
אמת איז, אַז דער דאָזיקער שינוי, צוזאַמען מיט אליה בחורס
אַנדערע פּערזאָנלייגשאַפטן, זאָגן אונדז עפעס וועגן זיין
קינסטלערישער סענסיביליטעט. זיי דערקלערן אונדז עפעס
וועגן זיין פּאַעטישן געמיט.

זוי ס'איז אונדז פון פריער שוין באַקאַנט, באַשטייט די
אַטאַוואַ-רימאַ פון אַכט שורות. דער גראַם-שליסל האָט אַ באַ-
שטימטן סדר: די ערשטע, דריטע און פינפטע שורה האָבן איין
גראַם; די צווייטע, פּערטע און זעקסטע שורה האָבן אַן אַנ-
דער גראַם; די זיבעטע און אַכטע שורה האָבן ווידער אַן
אַנדער גראַם. אַבער דאָס איז ניט אַליין. דאָ איז פּאַראַן נאָך

א גרעסערע דיסציפלין. אויב די שורות 1-3-5 האבן א מעגלעכן גראם, מוזן די שורות 7-8 אויך האבן א מעגלעכן גראם. אויב די שורות 1-3-5 האבן א ווייבלעכן גראם, מוזן די לעצטע צוויי שורות אויך האבן א ווייבלעכן גראם. די פרימיטיווע איטאליענישע אטאווא רימא האט על פי רוב געהאט בלויז ווייבלעכע גראמען. אליה בחור האט זיך ניט גערעכנט מיט קיין שום אַנגענומענעם מוסטער. ער האט מורד געווען בפאָרם. די, וואָס קענען אינטים אליה בחורס פּאַעטישן געמיט און זיין חוש פּאַר אינהאַלט־פּאַרם, ווייסן, אַז דאָס איז ניט קיין צופאַל ביי אונדזער דיכטער, און אויך ניט קיין קאַפּריז. דאָס איז אַדער אַ באַוואוסטזיניקער דרך ביי אים, אַדער, ער האָט בחוש געפילט וואָס עס איז יאָ און וואָס עס איז ניט איינס מיט זיין אייגענער שטימונג ביים שרייבן זיינע ווערק. ער האָט ניט געענדיקט יעדער סטראָפּע מיטן מעגלעכן גראַם, מיט דעם גראַם, וואָס איז דער אויס־דרוק פון שטאַרקן אַקצענט, פון אַן אַפּגעהאַקטער פּאַרטע, וואָס פּאַסט זיך פאַר אַן עקזאַלטירטער שטימונג, פאַר אַ דערהויבענעם פייערלעכן (בראַוואַדאָ)־טאָן, פאַרן לעצטן הויכ־פּונקט פון הילכיקער ריטערלעכער רעטאָריק אַדער — פאַרן אויסדרוק פון באַוועגונג אַדער האַסטיקייט. ער האָט אויך ניט געענדיקט אַ סטראָפּע אַלעמאַל מיט אַ ווייבלעכן גראַם. זייער אָפט הייבט ער אַן אַן אַטאָוואַ רימא מיט אַ מעגלעכן גראַם און ענדיקט גאַר מיט ווייבלעכע גראַמען, און פאַר־קערט. ער באַוועגט זיך פּריי. אָבער אין דעם דאָזיקן באַוועגן זיך פּריי אין פאַראַן אַן אינעווייניקער שכל. עס וואַרפט זיך אין די אויגן, אַז ווען ער דערציילט, ווען ער גיט איבער פּראָסט־פּשוט שטיקער אינהאַלט, אַדער ווען ער באַשרייבט זאַכן און געשעענישן, — שפּילט ביי אים אַ ראַלע דער זוייב־לעכער גראַם. ווי גאַר ער קומט צו יענע טיילן, וואו ער וויל איבערגעבן באַוועגונג, האַסטיקייט אַדער שטאַרקע באַ־טאַנונג, דאַמינירט ביי אים דער מעגלעכער גראַם. באַזונד־דערס איז עס אין אַזאַ פאַל שטאַרק ניכר אין די ווייטערדיקע טיילן פון ראַמאַן. הייסן הייסט עס, אַז אויף דער גראַם־כלי

האָט ער געשפּילט אָדער באַוואוסטזיניק אָדער דער פּיר-
נער פּאָעטישער חוש האָט אים אונטערגעזאָגט וואָס-ווען-
און-וואו.

א צווייטער סימן פון זיין מייסטערשאַפט און פּאָעטישער
פּילעוודיקייט איז דער ענין אַנזשאַמבעמאַן. עס איז גאָר ניט
גרינג צו פּאַרענדיקן אַ געדאַנק אָדער אַן איינס — אין
זיין פון אינהאַלט — אין די ראַמען פון אַן איינציקער
שורה. — אַ סך דיכטער באַנוצן זיך מיטן אַנזשאַמבעמאַן. זיי
פּאַרענדיקן אַ געדאַנק אָדער אַ גאַנצן אינהאַלט-טייל ניט אין
אין שורה, נאָר זיי טראָגן עס אַריבער, ממש פּראָזאַאיש, אין
דער צווייטער שורה. באַזונדערס באַנוצן זיי זיך מיט אַטאַ-דעם
מיטל ווען עס קומט זיי אויס צו שרייבן אַנגע דערציילערישע
אָדער באַשרייבערישע פּאַעמעס. אויך אַליה בחורס ראַמאַן
איז דערציילעריש און באַשרייבעריש. און דערצו נאָך ציט זיך
דער ראַמאַן אויף ניט ווייניקער ווי 5262 שורות. איז ווען
מע קוקט זיך צו די עטלעכע אַנזשאַמבעמאַנס, וואָס ער
נוצט, באַגרייפט מען זיין פּאָעטישע פּילעוודיקייט: דער
אַנזשאַמבעמאַן נעמט אַוועק פונעם ליד זיין זינגעוודיקייט. ער
דערנענטערט דאָס ליד צום פשוטן ריידן. און דערמיט ווערט
געמינערט דער פּאָעטישער גלי פון ליד.

דער שרייבער פון די שורות האָט זיך אין בבא-בוך אַנ-
געשטויסן אויף אַן ערד אַנדערהאַלבן צענדליק פּאַלן פון
אַנזשאַמבעמאַן. וויפּל מער זיי זאָלן ניט זיין, איז עס אַלץ גאָר
אַ קליינע צאָל, ממש אַן אומבאַדייטנדיקע צאָל, גבוי די 5262
שורות, וואָס געפינען זיך אינעם ראַמאַן. דערביי איז אינ-
טערעסאַנט צו באַמערקן ביי וואָס פּאַראַ פּאַלן באַנוצט
זיך אליה בחור מיט דעם דאָזיקן סטיליסטישן מיטל. אין
די אַנדערהאַלבן צענדליק פּאַלן מערקן זיך עטלעכע פשוטע
אַנזשאַמבעמאַנס, ווי, למשל, אין דער 112-טער סטראַפּע:

ער וארכטט עש היטן גיועהן

די לויט די דר נעבן ווארן גיועשן

(ער פּאַרכטעט העטן גיוען די לויט די דערנעבן ווארן גיועסן. דאָס

מיינט : ער האָט מורא געהאַט, עס האָבן עס געזען די לייט, וואָס זיינען דערביי געזעסן)

אָדער — אַ צווייטער אַנזשאַמבעמאַן (סטראַפּע 544) :

דש בייך דש זי הטן גיברוכט דר בון
דער פלאַץ אונז אלי גאשן בול לאגן

(דאָס פּיך דאָס זי האטן גיבראַכט דערפון, דער פּלאַץ און אַלי גאַסן פּול לאַגן. דאָס מיינט : די פי וואָס זיי האָבן געבראַכט, דערפון זיינען דער פּלאַץ און אַלע גאַסן געווען פּול פאַרלייגט)

ווי געזאָגט, דער מין אַנזשאַמבעמאַן איז ביי אליה בחורן אַ זעלטנִקייט. אויב אָבער ער באַנוצט זיך שוין מיט דעם דאָזיקן מיטל, איז עס כמעט אַלעמאַל ווען ער דאַרף איבער-געבן רייד. די רייד פון די העלדן. ער האָט ממש געפּילט, אַז דער אַנזשאַמבעמאַן מינערט די זינגעוודיקייט פון ליד, אַראָפּ ביז צו פּראָזאָאישע רעפּליקעס. האָט ער זיי טאַקע גענוצט אין רעפּליקעס. און דאָ איז שוין דער פּראָזאָאישער טאָן נישט אַזוי שאַרף פּראָזאָאיש. אין רעפּליקעס ווערט ער שוין נאַטירלעך, ווי עס זיינען בכלל נאַטירלעך רעפּלי-קעס אין דערציילעריש-פּאַעטישע ווערק.

דאָמיר זיך טאַקע צוקוקן צו עטלעכע ענלעכע מוסטערן :

אין דער סטראַפּע 305 :

מיינשטו איך ווייט גיט דש דו מיך דורט
אויף דער היידן מכשט שלופן

(מיינסטו איך ווייס גיט דאָס דו מיך דאָרט אויפן פעלד געמאַכט
אנטשלאפן)

אָדער אין דער סטראַפּע 306 :

דער בעטלר שפרך איך וויל אויך אל דינג
ביקענן איר דעגן ורום אונז ווערדן

(דער בעטלער שפראך (מאַכט דער בעטלער) : איך וויל אייך (מיט)
אַלצדינג באַקענען, איר דעגן (ריטער) פרום (בראַווער, חשובער) און
ווירדיקער.)

דאָס האָבן מיר גענומען פון דעם שמועס צווישן בבאן

און דעם בעטלער, ווען בבא האָט אים געכאַפּט און דערקענט, אַז דאָס איז דער אייגענער בעטלער, וואָס האָט אים, בבבאָן, איינגעשלעפּערט, באַגנבעט און צוגעלֶקחנט פון אים די כּישוף־שווערד פּומעלע, דעם גאַלדענעם רינג און דאָס כּישוף־פּערד רונדעלע.

ווי מיר זעען איז דאָ שוין דער אַנזשאַמבעמאַן מער־אַדער־ווייניקער אַ נאַטירלעכער. ער צעשטערט ניט די לירישע דער־צייַלערישקייט פונעם ווערק. ווי געזאָגט פּריער, דער קינסט־לערישער חוש האָט עס אונטערגעזאָגט אליה בחורן, אַז אויב שוין יאָ זיך באנוצן מיט אַנזשאַמבעמאַן, מעג מען עס טאָן בלויז אין רעפּליקעס, וואָס גיבן סיי ווי איבער דעם נאַטירלעכן ריטם פון רייד. אַ חוץ די נאָרוואַס־געבראַכטע ביישפּילן גע־פינען זיך רעפּליקע־אַנזשאַמבעמאַנס אין די סטראַפּעס : 322, 334, 396, 397, 414, 429, 485, 512, 637. פשוטע אַנזשאַמבעמאַנס (ניט אין רעפּליקעס) קען מען געפינען אין די סטראַפּעס : 447, 544 און 613.

ד ע ר ג ר א ם

ווען מע לייענט דאָס „בבא־בוך“ וואונדערט מען זיך ווי אזוי די גראַמען פליסן ביי אליה בחורן אומגעשטערט. אָן שום אַנשטרענגונג, אָן שום געקינצלטקייט. דאָס נעמט זיך ערשטנס דערפון, וואָס דער לייענער ווערט ממש פאַרכאַפט פון דעם סיפור־המעשה. ער גיט זיך נישט אָפּ קיין דיך־והשבון וועגן די עלעמענטן, וואָס שאַפן קינסטלערישע אַר־דענונג און צום טייל די אַרקעסטרי־ונג. עס איז אויך זיכער, אָז דער לייענער באַמערקט נישט דעם גראַם, ווייל דער גראַם איז איינס מיטן פּאָעטיש געמיט. דער גראַם איז אין דער פּולסטער האַרמאָניע מיט דער עמאָציאָנעלער ענערגיע, וואָס דאָ ווערט זי קאָנצענטרירט און שאַרף, און דאָ ווערט זי ווייך, דערציילעריש, ליריש פאַרלאַנגזאַמט. ווי מיר האָבן פריער אָנגעוויזן — האָט אליה בחור אייגנאָ־רירט אַלע געבונדענע און געצוואונגענע דקדוקי עניות, און זיך געלאָזט אין גאַנצן דיקטירן פון זיין פּאָעטישן חוש, הגם ער איז נישט אַרויס פון דער מעטריק־דיסציפּלין.

ווען אים האָט זיך עטלעכע מאָל געמאַכט צו נוצן אַ סינטעטישן גראַם, האָט ער עס גאַנץ פיין געטאָן. ער איז, ווייזט אויס, געווען אַ גוואַלדיקער מאַדערניסט אין זיין צייט. אָט נוצט ער אין דער אַכטער סטראָפּע אַזאַ גראַם: „פּאטער“ און „באט ער.“ עס לייענט זיך אזוי די שטעל, וואו דער פּאָעט דערציילט וועגן דעם ווי אזוי דער קעניג גווידאָן פרייט זיך מיט זיין געבאַרענעם זון בבאָן און ווי ער

גיט אים איבער דעם גראַף סיניבאַלדן, יענער זאַל אים
אויפהאַדעווען :

ווש גרושי ורייד טרייב נון זיין באטיר,
דז מוכט איר נון וואל גלאבן.
נון הט ער איין בורג גרובן דען באט ער,
דש ער אים זולט היבן דען קנאבן,
אונז זולט זיין זיין רעכטער גיבאטר.
דער גרוב טעט ווש ער וואלט הבן,
דער זעלביג גרוב היש סיניבלד,
זיין שלוש היש שנשימון אין איינם וואלד.

(וואָס פאַראַ גרויס פרייד טרייבט נון זיין פאַטער, דאָס מענט איר נון
וואויל גלויבן. נון האָט ער אַ בורגראַף, וועמען ער האָט באַפוילן, אַז
ער זאַל אים דערציען דאָס יינגל און זאַל זיין זיין ריכטיקער געפאַטער
(קוואַטער). דער גראַף טוט, וואָס ער (גווידאן) וויל האַבן. דער זעל-
ביקער גראַף הייסט סיניבאַלד. זיין שלאָס הייסט סאַניסמאן, אין
אַ וואַלד.)

סוף 69-ער סטראַפּע גראַמט ער: „ביטער“ („פעטער“)
און „העט ער“ :

ער היש גרוב אוגלין דש קוניגש ביטר,
אונז דש דוויג אלו גיזעהן העט ער.

(ער האָט געהייסן גראַף אוגלין, דעם קעניגס פעטער, און דאָס דאָזיקע
אַלץ האָט ער צוגעזען)

אין דער סטראַפּע 437 גראַמט ער: „שיד ער“ מיט „ווידער“
און „גלידער“ :

בבא שפרך דאַנק הב דאנק הב,
אונז אלוו בלד בון אים דא שיד ער,
אונז ליף הינויף אז איין און ור צאגטר קנאב,
אונז וואלט אן היבן צו מורדן ווידר,
דא ווארן זי אל גישפרונגן די מויאר אב,
מענכי האטן צו ברוכן אירי גלידר א. א. וו.

(זאָגט בבא : דאַנק דיר, דאנק דיר, — און גלייך פון אים נעמט ער
אַפּשייד, און לויפט אַריין ווי אַן אומפאַרצאָגטער יונג, און ער האָט גע-

וואָלט אָנהייבן צו מאַרדן ווידער, זיינען זיי אַלע געשפרונגען פון
מיוער אַראָפּ, א סך האָבן זיך צעבראַכן די גלידער א. א. וו.)

אַזוי איז אויך אין דער סטראָפּע 491, וואו ער גראַמט
„דערפון“ מיט „פאַטרון“ און „זאך נון“ :

זי שטישן בון לאַנד אונז בורן דער בון,
זי קאָמן צו דער גליאה אונז היינין זי שטאייגן,
זי בורטן די קוכין צו דעם באטרון,
די שון מייד וואלטן זיא צייגן.
ער שפּרך אז בלד אז ער זי זאך נון,
אודר גוט מוש מיך ועלן אונז ואייגן,
דש אישט דרוזיאנה די מיר אום ציהן זוכן,
דש זיך איר וואטיר הוט טון איר אנטרוכן.

(זיי שטויסן אָפּ פון לאַנד און פאַרן דערפון, זיי קומען צו דער גאַלייע
(גאלערע) און אַריין טרען זיי שטייגן, זיי פירן די קעכין (דאָס מיינט
די פרינצעסין דרוזיאנע, בבאס פרוי) צו דעם פאטראָן (דעם באַלעבאַס,
דעם אויפזעצער), די שיינע מויד ווילן זיי אים צייגן. ער זאָגט וויבאַלד
ער האָט אָנגעזען (געזעען און) : אַדער גאַט זאָל מיך אויף טויט
דערשלאָגן, אויב דאָס איז ניט דרוזיאנע, וואָס מיר ציען אום זי זוכן,
ווייל איר פאַטער האָט זיך פון איר מייאש געווען.)

מיר וועלן זיך ניט אָפּשטעלן אויף נאַזאַלע גראַמען ביי אַליה
בחורן (ווי : „היטן“ — „מרגריטה“ אין סטראָפּע 275) אַדער
אויף אַ טאַפּל־גראַם („לויט אויז“ און „ברויט הויז“ — סטראָפּ־
פע 80), אַדער גאַר אַזאַ גראַם ווי אין סטראָפּע 320 —
„טנצנן“ און „שוואַנצן“ :

בבא גינג הינזיש אין זאל
און זאך אן גוטי ווייל צו טנצנן,
נוך דרוזיאנה זך ער זיך אום אובר אל
דא זאך ער זיא איין הער שוואנצן א. א. וו.)

(בבא איז אַרויס אין זאָל, און האָט אָנגעקוקט אַ גוטע ווייל די טאַנצנ־
דיקע, נאָך דרוזיאנען האָט ער זיך אַרומגעקוקט איבערזאָל, האָט ער
זי דערזען אַריינשלייכן.)

עס איז אבער כדאי זיך אפצושטעלן אויף יענע סטראָ-
פעס, וואו ער שפילט מיט אינעווייניקסטע גראַמען, וואו ער
לאַזט זיך וואוילדיגן ניט נאָר מיטן ריטם פון גראַם, נאָר
אויך מיט אַליטעראַציעס. מיר וועלן זיך אַפּשטעלן אויף
צוויי סטראַפעס וואו ער שפילט מיט שינען אָדער מיט שינען
און סאַמעכן. סטראַפע 108 ווערט אַזוי פּאַנאַדערגעשפּילט :

דש זול זיין ביגונד בבא צו זגן,
מן זיצט זיך גון צו דין טישן,
קושטליך ביגונד מן אויף צו טרגן,
גיוזטן אונ' גיברוטן הונר אונ' וישן,
דרווייגנה ליש בון בבא ניט איר אויגן,
דען גנצן טיש אַש זי קיין בישן,
איר לושט קם איר אי לענגר אי וישטר,
זי העט גערן גיהט איין אנדרי מונעשטר.

(„דאָס זאַל זיין,“ האָט אָנגעהויבן בבא צו זאָגן. מע זעצט זיך גון
צו די טישן. קאָסטלעך הייבט מען אָן אויף-צו-טראָגן, געזאַטענע און
געבראַטענע הינער און פיש. דרויזיאַנע האָט ניט אַראַפּגעלאָזן די אויגן
פון בבאן. דורך דער גאַנצער סעודה (דעם גאַנצן טיש) האָט זי ניט
געגעסן קיין ביסן, איר לוסט איז איר געקומען וואָס ווייטער אַלץ
פעסטער. זי וואָלט גערן געהאַט אַן אַנדער געריכט)

ווען צווישן די אַכט גראַמען כאַפּן זיך נאָך אַריין „געזאַטן“
און „געבראַטן“ — אַן אינעווייניקסטער גראַם, און דערצו
קומט אונטער דאָס שפּיל פון די שינען און סאַמעכן (טישן-
פישן-בישן-דאָס-קאָסטלעך - ליש-טיש-אש-רוסט-פעסטער-מו-
נעסטער) — הייבט די סטראַפע ממש אָן צו בלענדן און צו צי-
טערן מיט וואוילדיקלאַנג.

אינטערעסאַנט איז אויך, ווען ער גראַמט אינעווייניק,
ניט אין דער זעלביקער שורה, נאָר אין מיטן פון צוויי שורות,
ווי ער טוט עס אין סטראַפע 166 :

אונ' גאב אים איין שווערט דש היש פומעלע
אונ' שענקט אים איין פפערד דש היש רונדעלה

(און זי האָט אים געגעבן אַ שווערד, וואָס האָט געהייסן פומעלע, און
שענקט אים אַ פערד וואָס האָט געהייסן רונדעלע)

דא האָבן מיר דעם אינעווייניקסטן גראַם אין צוויי שורות:
„שווערד“ און „פערד“. אין דער סטראַפּע 370 שפּילט ער
צו עקסטראַ גראַמען צום מענלעכן גראַם: צאַם-נאַם-קאַם. ער
לאַזט דאָרטן אין גאַנג אַ צוגאַב-גראַם ביים אָנהייב דער ערש-
טער שורה: „נאַם“-„צאַם“, און אַ הויך דעם דאָס וואָרט „שאַס“
אַ זעקס מאָל.

דאָס שאַפט באַדעבטקייט, באַוועגונג, וואָרט-און-קלאַנג-
בלענדיקייט. אַגב, ווערט אין דער סטראַפּע לעבעדיק און
ממש רעאַליסטיש באַשריבן די טעמפּא און דער קאַמף גופא
צווישן בבאָן און פעלוקאַנען, דעם האַלב-מענטש און האַלב-
חיה:

בבא, נאם רונדעלה בייא דעם צאַם,
אוי אויו דעם שוש ווש ער אים ווייכן,
פעלוקן ולוקש איין אַנדרן פּפּייל נאַם,
אוי שוש אבר איין שוש איין און גלייכן.
בבא ולוקש גיגן אים צו רענן קאַם,
אויבר זיין קופּף וואש ער אין שטרייכן,
פעלוקן שוש אויף אין גר און ור דרושן,
ביז ער זיין פּפּייל הט אל ור שושן

(בבא ציט (נעמט) רונדעלען (דאָס כישוף־פּערד) ביי דער צאַם, און פון
דעם שאס טוט ער אויסווייכן, פעלוקאן האָט שנעל געכאַפט אַן אַנדער
פּייל און שיסט, אַ שאַס גאַר אַן אומגלייכן. בבא איז שנעל קעגן אים
געקומען צו לויפן, איבערן קאַפּ האָט ער אים געטאַן שטרייכן. פּע-
לוקאן שיסט אויף אים גאַר אומזיסט, ביז ער האָט די פּיילן אַלע
אויסגעשאַסן.)

הגם דער גראַם אַליין האָט געשפּילט אַ דעצידירנדיקע
ראַלע אין דער פּאַעזיע אָנהייב 16-טן יאָרהונדערט, האָט
אַבער אליה בחור זיך אויסגעצייכנט ניט אַזוי מיט דער גראַם-
דיסציפּלין גופא ווי מיט זיין גראַם-חוש.

דער גראַם האָט אים געדינט ניט נאָר ווי אַ מעטרישע
דיסציפּלין, ווי אַן אויסגאַנג־פּונקט פאַר אַרקעסטריירונג, נאָר
אויך, און דער עיקר, ווי אַ מיטל, וואָס האָט אים געהאַלפּן

אָנגליען די שורה, ווען ער האָט עס באַדאַרפט, שאַפן קרעפטיִ־
קע און האַסטיקע טעמפּאַס. אין אַנדערע פּאַלן האָט עס אים גע־
האַלפן פאַרווייכן דעם גאַנג פון די שורות, מיט דער הידף
פון ווייבלעכן גראַם. אַדער גאַר פאַרלאַנגזאַמען די שורה,
און אַזוינאַך שאַפן דעם איינדרוק פון דערציילערישקייט און
ליריזם. זיין זיכערע האַנט האָט געשפּילט ווי זיין געמיט
האַט אים אונטערגעזאָגט. און ער האָט שטענדיק ריכטיק
געפּילט ווי אַזוי ער דאַרף שפּילן אין דער געגעבענער רגע.

קינסטלערישער צמצום

אליה בחור איז באמת געווען אַ מייסטער איבער זיין אינסטרומענטירונג — איבער דעם גראַם. ער האָט אים אינ-טואַיטיוו געפילט. ער איז אויך געווען אַ מייסטער איבער דער שורה. ווי אונדז איז שוין אויסגעקומען אַנצואווייזן, איז כמעט זיין יעדער שורה אַ פאַרענדיקטער איינס. און דאָס איז אַזוי אויף דער לענג פון העכער צוויי און פופציק הונדערט שורות. איז ניט קיין וואונדער, וואָס דאָרטן וואו ער טרעט אָפּ פון בלוז דערצייילן און באַשרייבן, קומט ביי אים אַרויס די שורה שטאַרק און געהאַמערט. ווי אַ משל קענען מיר נעמען די 35-סטע סטראָפּע. די פאַרעטערשישע בראַנדאַניע, בבאס מוטער, האָט פיינט בבאן און זי וויל אים אומברענגען ווי זי האָט אומגעבראַכט איר פאַרהאַסטן אַלטן מאַן, דעם קעניג גווידאַנען. אין דער דערמאָנטער סטראָפּע ווערט אי-בערגגעבן ווי זי ווענדט זיך צו גווידאַנס געטרייע ריטער. זי וויל, זיי זאָלן נאָכגעבן און מאַכן שלום מיט איר געליבטן. דעם נייעם יונגן קעניג דאָדאַנען, וואָס האָט דערהרגעט גווי-דאַנען. אַגב, איר רעדע צו זיי דערמאָנט אונדז אין אַנטאַניס רעדע אויף צעזאַרס טויט, ביי שעקספירן :

אונ' הוט אויך דער אלט הערצוג גוידון,
אוייער טג גרושי טרויטא ביוויזן,
דא זעכט אן מיין ליבן מן דודון,
דען יונגן שטרקן שטולצן ריזן.
איר זולט אל בון אים גישענקט הון :

וויין גערטן אונ' ועלד אונ' וויין,
אונ' אוייער קיינר זול בידורפן צולן הוייער
נוך צול נוך צינז נוך שטוייער.

(און האט אייך דער אלטער הערצאג גוידאן, אין אייערע טעג גרויס
געטריישאפט באזיין, איז קוקט אן מיין ליבן מאן דאדאן, דעם יונגן
שטארקן שטאלצן ריזן, איר וועט אלע פון אים געשאנקן האבן : ווייב
גערטנער און פעלד און וויין, און קיינער פון אייך זאל באדארפן צאלן
האיער, גיט צאל, גיט צינז, גיט שטייער)

גיט געקוקט אויף דעם, וואס א גרויסער טייל פונעם
ראמאן גייט אוועק אויף דערציילערישקייט אדער באשריי-
בונגען, זיינען אבער די סטראפעס און די שורות פול מיט
דיסציפלינירטן צמצום. גאנצע סיטואציעס, גאנצע געשעע-
נישן גיט ער איבער אין עטלעכע שורות אדער אין איין
סטראפע. ווען דרוזיאנע ווערט געצוואונגען חתונה צו האבן
מיטן פארהאסטן ריטער מאקאבראנען, נאכדעם ווי בבא איז
פארפאלן געגאנגען, און אלע גלויבן, אז ער איז געשטארבן,
בעט זי זיך אפ, מע זאל נאך ווארטן א יאר צייט. און אין
איין סטראפע גיט אליה בחור איבער דאס געשעענע
(סטראפע 295):

מקאברון דער לעבט דש גנץ יאר אים זוי,
אבר דרוזיאנה זאך מן ווינציק לאכן.
אונ' דא דש יאר נון גנץ וואר אויז,
זא וואלט ער זיין הוכצייט מאכן.
ער בורט דרוזיאנה האיים אין זיין הויז,
אונ' ליש הופש צו בירייטן מיט אלן זאכן,
אונ' גאר ויל לוייט ווארן מיט אים היים קומן,
גר ווייט וואור בון דער הוכצייט בור נומן

(מאקאבראן, ער לעבט א גאנץ יאר אין ווילדן טשאד, אבער דרוזיאנען
האט מען געזען ווינציק לאכן, און ווען דאס יאר איז געווען אינגאנצן
אויס, האט ער געוואלט די חתונה מאכן. ער פירט דרוזיאנען אהיים
אין זיין הויז, און לאזט היפש צוגרייטן מיט אלע זאכן, און גאר פיל
לייט זיינען מיט אים אהיים געקומען, גאר ווייט האט מען וועגן דער
חתונה פארגומען)

אין די ערשטע צוויי שורות פון דער דאזיקער ציטירטער סטראפע ווערט זייער אַ סך געזאָגט. דער צמצום איז דאָ אומגעהויער. מיט צוויי שטריכן פאַרשטייען מיר גאָר אַ סך, אי ווי עס לעבט מאַקאַבראַן און אי וואָס עס לעבט דורך די אומגליקלעכע דרוואַנע: „מאַקאַבראַן, דער לעבט דאָס אַ גאַנץ יאָר אין זײַן, און דרוואַנען זאָך מאַן (האַט מען געזען) ווינציק פֿאַכן“.

די זעלביקע פּרעציזקייט זעט מען אויך, דמשל, אין דער סטראַפּע 590, וואו עס קומט פאַר אַ שמועס צווישן בבאָן און סיניבאַלדן, זיין אַמאַליקן דערציער און איצט — זיין רעכטע האַנט, נאָכדעם ווי בבא האט זיך נוקם געווען אין זיין מוטער און אין איר געליבטן דאָדאַנען. דער שמועס איז מכוח העלפן דעם פאַרשטאַרבענעם סולטאַנס טאַכטער מאַרגאַריטען, וואָס האָט אַמאַל געראַטעוועט בבאָן. איצט בעט זי ביי בבאָן הילף קעגן דעם האַר פאַסאַמאַנט, וואָס טוט איר אָן גרויסע צרות, ווייל ער וויל זי צווינגען מיט אים חתונה האָבן. אַט דער שמועס מכוח מאַרגאַריטעס בריוו ווערט איבערגעגעבן אויף אַ זייער צמצומדיקן אופן. ער קען אונדז דינען ווי אַ מוסטער פון אליה בחורס מייסטערשאַפט אין פּרעציזקייט.

אז בלד אז בבא דען בריף אן זאך,
דא ביגונד ער זער צו דר שרעקן.
ער גאב אין סיניבלד אונ' צו אים שפרך,
די דוויג וויל איך ניט לושן שטעקן,
זי הוט מיר גיהולפן אויז מיין נוטן אויך,
איך ווער זונשט גישטורבן אויף דעם ולעקן.
סיניבלד שפרך איז זי דיר גיוועזן אזו טויגליך,
דש דו איר זולשט העלפן דש איז וואל מויגליך

(ווי נאָר בבא האָט דעם בריוו דורכגעקוקט, האָט ער אָנגעהויבן זיך זייער צו שרעקן. ער גיט עס סיניבאַלדן און זאָגט צו אים: „די דאָזיקע וויל איך ניט לאָזן (אין אַ צרה) שטעקן. זי האָט מיר געהאַלפן אין מיינע נויטן, אַניט וואָלט איך געשטאַרבן גלייך אויפן אָרט.“ סיניבאַלד זאָגט: „איז זי דיר געווען אַזוי טויגלעך, אַז דו זאָלסט איר העלפן, — דאָס איז וואויל מעגלעך.“)

נאך מער פערציוו, שאַרף געשניטן און לאַקאָניש איז דאָס
בילד ווען בבא גרייט זיך חתונה צו האָבן מיט מאַרגאַ-
ריטען און טרעפט זיך לסוף מיט זיין דרוזיאַנען, נאָכדעם ווי ער
איז יאָרן געווען זיכער, אַז זי איז געשטאַרבן (סטראַפּע 634):

בבא שפּרך דו ליבר לייב,
קיין זורג דאַרפּשטו ניט האבן,
איך בין דיין מאן דו בישט מיין ווייב,
מרגריטה מוש מירש וואל דר לאבן,
דש איך דיך נים אונ' זי ור טרייב.
דר נוך נאם ער זיין צוויי ווייני קנאבן,
אונ' הוב זי אן צו האלזן אונ' צו קושן.
דש ער וואר איר וואטיר ליש ער זיא וואושן.

(בבא האָט געזאָגט: „דו ליבער לייב,“ קיין זאָרג דאַרפּסטו ניט האָבן,
איך בין דיין מאַן, דו ביסט מיין ווייב, מאַרגאַריטע מוז עס מיר וואויל
דערלויבן, אַז איך דיך נעם און זי פאַרטרייב. דערנאָך נעמט ער זיינע
צוויי פיינע יינגלעך, און הייבט זיי אָן צו האַלזן און צו קושן. אַז
ער איז זייער פאַטער לאָזט ער זיי וויסן.)

נאָך מער זעט זיך אַן אליה בחורס פרעציזקייט אין
איינצלנע שורות, וואָס פאַרגעדענקען זיך און וואָס לאָזן זיך
ציטירן. דאָס זיינען שורות פון אַ גרויסן מייסטער. טייל
זיינען ממש שעקספירישע שורות. דערציילנדיק אין דער
זעקסטער סטראַפּע וועגן דעם ווי דער אַלטער גוידאָן האָט
חתונה מיט דער יונגער בראַנדאַניע, שפּעטער, בבאס מו-
טער, ווי גוט ער איז צו איר און ווי אַזוי זי פילט זיך אין
דעם דאָזיקן „הערדעך לעבן“, פאַרענדיקט אליה בחור
אַ שורה, וואָס אַנטפלעקט פּלוצים אַלצדינג (סטראַפּע 6):

זי הט גוטי טעג אונ' בוזי נאכט

(זי האָט גוטע טעג און ביזע (אומגליקלעכע) נעכט)

און אין סטראַפּע 49 טרעפן מיר זיך אַן אויף אַזאַ פרעכ-
טיקער פּאַעטישער פאַרמולע:

ווער דא וויל שלופן אויף הויט גאנצער,
דער נים איין מייל בור איין פאנצער

דאָס מיינט: ווער שלאָפן וויל מיט אַ גאַנצער הויט (דער וואָס וויל אַרויס גאַנץ מיט די ביינער) זאָל אַנטלויפן אַ מייל, מאַכן ויברח, ווייל דאָס איז זיין איינציקער פאַנצער איצט, דאָס וועט אים ראַטעווען.

דאָס זאָגט טיריק, סיניבאָלד זון און בבאס חבר. ער זאָגט עס זיינע מיטקעמפער נאָכדעם ווי ער האָט פאַרשטאַנען, אַז דער פאַררעטער ריצאַרד לויפט איבערן פעלד פון איין מחנה צו דער צווייטער מיט פאַררעטערישע בשורות, פון דאָדאָנס מחנה צו סינבאָלדס מחנה. און ווען טיריק נעמט נקמה אין אים, הייסט ער גלייך זיינע געזעלן אַפציען, ווייל ווער עס וויל דאָ ארויס מיט גאַנצער הויט, זאָל זיך נעמען אַ מייל פאַר אַ פאַנצער.

ניט זעלטן זעט מען ווי אליה בחור טוט אַ בליץ מיט אַ מעטאַנימיע, וואָס אַנטפלעקט אַ גרויס בילד. דער הערצאָג דאָדאָן, דער געליבטער פון בבאס מוטער, נייטיקט זיך אין היף, כדי בייצוקומען די שלאָס־פעסטונג סאַנסימאָן. דאָרטן האָבן זיך פאַרפעסטיקט סיניבאָלד מיט דעם דערהרגעטן גווידאָנס געטרייע ריטער. שיקט דאָדאָן נאָך זיין ברודער, דעם „שטאַרקן אַלבאַריגן“, און אין איין שורה זעען מיר אַלבאַריגנס אַנקומענדיקע חיילות (סטראָפּע 55):

דא שיקט ער גוך וואל ביו אין פראנצה (אַרויסגערעדט כמעט ווי: פראנצן)

דער קם צו רייטן מיט טויזנט לאנצן

(איז שיקט ער נאָך אים ביו אין פראנצא (פראַנצן), ער קומט צו רייטן מיט טויזנט לאַנצן (שפיון))

בילדער

בילדער קריצן זיך איין אין אונדזער פארשטעלונג און בלייבן לאנג אין אונדזער זיכרון. זיי ווערן אין אונדזער פסיכיק אויך פארוואנדלט אין סימבאלן, רמזים, און לעבן אין אונדזער אונטערבאוואוסטזיין זייער אייגן לעבן.

איבערצוגעבן אליה בחורס פילפאכע בילדערישקייט וואלט געפירט צו א פעדאנטישן אַנאַליז, ווי וויכטיק דאָס זאָל ניט זיין פאַר זיך אַליין. עס וועט זיין גענוג זיך אָפּצו־שטעלן אויף עטלעכע מוסטערן.

אין זיינע ריין־מאָלערישע בילדער באַנוצט ער זיך מיט איין אָדער צוויי שורות. ער קען באַשרייבן אַ מענטשן מיט עטלעכע שטריכן. טייל פון זיי פארגעדענקען זיך מיט זייער אַריגינעלקייט און טייל מיט זייער טיפקייט. אַן אַריגינעלן מאָלערישן שטריך, למשל, זעען מיר אין דעם ווי ער באַשרייבט בבאס האָר, נאָכדעם ווי דער געראַטעוועטער בבא האָט שוין פאַרבראַכט צוויי יאָר ווי אַ פערד־יונג ביים קעניג פון אַרמאַניע, דרוואַנעס פאַטער (סטראַפּע 98):

ער וואר ויישט אונ' שון גלייך אויף גיבלון,
אונ' זיין הור ווש גלייך אז גולד גישלאגן

(ער איז געווען דיק און שיין ווי אויפגעבלאָזן, און זיינע האָר זיינען געווען ווי פון גאָלד געשלאָגן.)

אָדער ווי ער באַשרייבט דרוואַנעס אויגן (סטראַפּע 99):

זי הט צוואיי אויגן אז צוואו שייבן
אין אירם קופפא אז איין קרבוניקיל בראנן

זי האָט געהאַט צוויי אויגן ווי צוויי שייבן, האָבן אין איר קאַפּ ווי גאַרפינקל געברענט)

אַדער ווי ער באַשרייבט אין צוויי שורות (סטראַפּע 368) דרום־זיאַנעס פאַרב און מויל, ווען זי דערשרעקט זיך פאַרן אַנ־קומענדיקן פעלוקאַנען, דעם האַלב־מענטש און האַלב־חיה:

איר וארב אונ' איר רוטר מונד
דער הוב איר אָן צו ור ואלבן

(איר פארב און איר רויט מויל האָבן ביי איר אָנגעהויבן צו פאַרפאַלבן)
פאַראַן ביי אים אַ שוֹל בילדער, וואָס גיבן איבער דעם געמיט־צושטאַנד פון די העלדן. טייל זיינען דראַמאַטישע, טייל סענטימענטאַלע, אַנדערע זיינען אינגאַנצן לירישע, ווי אַ משל וועלן מיר ברענגען די סצענע ביי דער סעודה (סטראַפּע 107). דרוזיאַנע פּועזט אויס ביי איר פּאַטער, דעם קעניג, מע זאָר פאַרבעטן דעם פּערד־יונג בבאן צו סערווירן און דער־ווייל וועט זי זיך אים דערקלערן אין ליבע, און זי ווייס ניט, אַז ער איז אַן אומגליקלעכער פּרינץ:

ווי באַלד דרוזיאַנע דא נוך אים שיקט,
דא קאם דער דעגן אויש דר קורן,
ווי גר ליפליך זי אין דא אן פליקט,
זי זך אין אן הינטן אונ' וארן,
זי דוכט גלייך זי ווער גנץ דר קוויקט,
דר גוך לוישפרט זי אים אין זיין אורן,
דו ליבש גישטלט דו שטערן העלר,
אכט אונ' סערביר מיר אויף מיינם טעלר.

(אַזוי שנעל ווי דרוזיאַנע נאָך אים שיקט, איז געקומען דער ריטער דער אויסדערוויילטער (ד.ה. בבא). ווי גאַר ליבלעך האָט זי אים אַנ־געבליקט. זי האָט אים באַקוקט פון הינטן און פון פאַרנט. ס'האַט איר זיך געדוכט, זי ווערט אינגאַנצן דערקוויקט, דערנאָך פליסטערט זי אים אין די אויערן: „דו ליב געשטאַלט, דו שטערן העלער, אַכט און סערוויר מיר אויף מיין טעלער)

זיין מייסטערשאַפט ווייזט אליה בחור אַרויס אויך אין די אַזוי־גערופענע סיטואַציע־בילדער. זיי ווירקן זייער שטאַרק,

ווייל די מיטלען, וואָס ברענגען אַרויס די בילדער, זיינען שפּאַרעוודיקע. צו קאַנטראַלירן דעם באַשרייבערישן יציר-הרע אין סיטואַציע-בילדער איז אַ סך שווערער ווי אין אַ רייך-מאַלערישע בילדער. זייער אָפּט איז עס גאַר אַ פּראַוואַשטיין פאַר דעם פּאַעטס סענסיביליטעט און אויך פאַר דעם פּולס פון זיין קינסטלערישן נערוו. און וואָס לעבעדיקער דאָס בילד איז, אַלץ טיפּער קריצט זיך איין די סיטואַציע אין אונדזער זיכרון.

ווען מאַקאַבראַן באַווייזט זיך ניט שפּעט בייטאַג, נאָך דער חתונה-נאַכט, ווייס נאָך אַלץ קיינער ניט אין הויף, אָן דרוויאַנע האָט אים אָפּגענאַרט, איינגעשלעפּערט מיטן שלאָף-געטראַנק און איז אַנטלאָפּן מיט בבאן, וואָס האָט זי געראַ-טעוועט. וואונדערן זיך טאַקע אַלע אין הויף, וואָס מאַקאַבראַן שלאָפּט אַזוי שפּעט. אַפילו זיין פּאַטער געפּעלט עס ניט און ער קומט צו צו מאַקאַבראַנס טיר. צוערשט מיינט ער, אַז די יונגע פאַר שעמט זיך פאַר קיינעם ניט און שלאָפּט זיך גאַנץ געשמאַק, ניט געקוקט אויף דעם, וואָס אַלע וואַרטן מיטן עסן. שטימונג, דערוואַרטונג, באַשלוס און האַנדלונג ווערט דאָ אַרויסגעפירט אין איין אַקטאַווע מיט אַן אויסער-געוויינלעכער עקאַנאָמיע (סטראַפּע 353):

ער וואָלט צו מול ניט וואַרטן מין,
ער הוב אן צו רומפילן אן דער טוירן,
איין גוטי ווייל בלייב ער דא שטין,
ער הורט זיך נימץ דינן רוירן.
ער שפּרך דש קן ניט גלייך צו גין.
איין ווילד וועזן מושן זי דינן בוירן.
ולוקש היש ער ברענגן צוואנג אונ' האמר,
אונ' מיט גיוואלט בראך ער אויף די קאמר.

(ער וויל צומאַל ניט וואַרטן מין. ער הייבט אָן רומפלען אין דער טיר. אַ גוטע ווייל איז ער געבליבן דאַרטן שטיין. ער האָט קיינעם ניט געהערט זיך דאַרט רירן. ער מאַכט: „דאָס קען ניט גלאַט אַזוי גיין. גאַר ווילד מוזן זיי זיך דאַרטן פירן.“ גלייך הייסט ער ברענגען צוואנג און האַמער, און מיט גוואַלט ברעכט ער אויף די קאַמער.)

דאָס נאַרוואַס געבראַכטע סיטואַציע-בילד איז איינס פון הונדערטער. עס זיינען אַבער פאַראַן ביי אים אויך אַזעלכע סיטואַציע-בילדער, וואָס זיינען באמת אומפאַרגעסלעך. דאָס זיינען בפירוש זעלטענע בילדער אין אונדזער פֿיטעראַטור.

ווען בבא מיט דרוזיאנען און פעדוקאנען אַנטלויפן נאָך אַ שלאַכט דורך אַ הייל אין וואַלד, הייבט אָן דרוזיאנע גיין צו קינד. פעדוקאן, דער האַלב-מענטש און האַלב-חיה, העלפט אָפּנעמען דעם צווייטן. אַבער ווען מע קוקט זיך אַרום און מע זעט, אַז זיי האָבן גאַרניט פאַר דער קימפעטאַרין, לאַזט זיך אַוועק פעדוקאן צו קריגן עפעס פאַר אַלעמען. אין וואַלד שלאַגט ער זיך אָן אויף אַ מאַנאַסטיר. און דאָ קומען צוויי פרעכטיקע סטראַפּעס, וואָס גיבן איבער דאָס אומהיימלעכע בילד ביים מאַנאַסטיר (סטראַפּעס 446-447):

ולוקש לוף ער הינאן ביז אן דש הויז
אונ' קלופפט אָן מיט איינס שטעקן.
איין קליין מונכליין זאך צום וענשטר אויש
אונ' ביל גלייך הינטער זיך בור שרעקן,
אונ' מיט איינעם אנגשט אונ' גרויז
לוף עז בון דעם וענשטר הין וועקן,
אונ' זאגט דעם אפט מיט שרייאן אונ' ווייגן,
עש שטיט איינר בור דער טויער דער גיט אויף ויר בייגן

(שנעל איז ער אַוועק ביז צום הויז, און קלאַפט אָן מיט אַ שטעקן. אַ קליין מאַנאַכל פון פענצטער קוקט אַרויס, זיך באַלד אַ וואַרף געטאָן צוריק פון שרעק, און מיט אַנגסט און גרויז, פונעם פענצטער לויפט ער אַוועק, און זאָגט דעם אַפט מיט קולות און וויינען: „עס שטייט ביים טיר איינער, וואָס גייט אויף פיר (ביינער) פיס.)

ער קלופפט אן אונ' וויל יא הריין,
קייין שוויצליכר מן הון איך גיא גיועהן.
דער אפט דער שפרך ווער מג עש זיין
צו דען אנדרן מויגכן הוב ער אן צו ייעהן,
גיט זעכט ולוקש אונ' לושט אין ניט איין,
עש לופן דאָ הין לעכט אירר ציהן

אן דש וענשטר אוני' זאהן אין קלופפן
אוני' בור אנגשט לאגן אויף אין די טרופפן.

(ער קלאפט אן און וויל יא אריין. „א מער העסלעכן מאן האב איך
קיינמאל נישט געזען.“ זאגט דער אפט: „ווער זאל עס זיין?“ צו די
אנדערע מאנאכן הייבט ער אן צו זאגן: „גייט, זעט שנעל, און לאזט
אים נישט אריין.“ האבן זיך א לאז געטאן אהין אן ערך אירע צען,
צום פענצטער און זעען אים קלאפן, און פאר אנגסט שלאגן ביי זיי
ארויס די טראפן.)

דינאַמיק, שאַרפע שילדערונג און דראַמאַטישקייט

אויסערגעוויינלעך שפאַרעוודיק מאַלט אליה בחור אויס סיטואַציע-בילדער אין באַוועגונג. דער צמצום, ווייזט אויס, קומט דאָ טאַקע צום אויסדרוק מחמת דער שטאַרקער באַ-וועגלעכקייט און מחמת אליה בחורס דיסציפּלינירטער מייס-טערשאַפט. איינע פון די שווערסטע זאַכן איז צו באַשרייבן די באַוועגונג בשעת אַ קאַמף, אַ געשלעג, אַ סומאַטאַכע. כדי איבערצוגעבן סטאַטישע בילדער איז גענוג ווען מע באַ-שרייבט זיי בלויז. אין דינאַמישע בילדער מוז מען שיל-דערן די אַביעקטן אין צייט, אין באַוועגונג. האַנדלונג, שאַרפע שטריכן, טעמפּאָ, צמצום — דאָס אַלץ שאַפט דאָס באַוועגלעכע בילד. און ביי אליה בחור זיינען פאַראַן אַזעלכע בילדער אַן אַ צאָל. פאַר איינס פון די סאַמע אַנווענדדיקע בילדער אין באַוועגונג קענען מיר רעכענען זיין באַשרייבן בבאס קאַמף מיט אַבריאַנען, בעת בבאן גיט זיך איין צו אַנטלויפן פון דעם סולטאַנס הענט און אַבריאַן מיט צוויי הונדערט מאַן יאַגן אים נאָך. ווען בבא האַט געזען, אַז ער האַלט שוין זייער שמאַל און אַז זיין לעבן איז אין גרויס סכּנה, האַט ער זיך אַרויסגעדרייט פון אונטער אַבריאַנס שפּיז, וואָס האַט אים שוין אַנגערירט, און זיך אַ נעם געטאַן צו אים (סטראַפּעס 269, 270, 271):

בבא דער וויך אויז דער לאַנץ,
אונ' ביהענד וואש ער זיך צו אים ווענדן,
אונ' שפראנג גלייך ווידר צו אים גנץ,
אונ' נאם זיין שווערט אין בידי הענדן,

אונ' שטאך עש דעם פפערד אין זיין פאנץ,
דש עש ביל דר נידר גאר ביהענדן,
אברייאן וואלט אויז דעם זאטיל שפרינגן,
דא קונט ער די בוש אויז דעם שטעגרה ניט ברינגן.

(בבא האָט זיך אַרויסגעדרייט ביי אים פון זיין לאַנג, און האָט זיך
שנעל צו אים געטאַן ווענדן, און האָט אַ שפרונג געטאַן גלייך ווידער
צו אים אינגאַנצן, און האָט אַ כאַפּ געטאַן זיין שווערד מיט ביידע הענט,
און האָט עס אַריינגעשטאַכן דעם פערד אין זיין בויד, אַז עס איז גע-
פאַלן דער נידער גאַר שנעל, אַבריאַן האָט געוואַלט פון זאַטל שפרינגען,
האָט ער אַבער ניט געקענט אַרויסשלעפּן די פיס פון די טרעטערס.)

בבא, היב אים דש שווערט אים קופפא
אונ' שפילט אים ביז מיטן אין גומן,
דש ער זיך אום דרעאט אז איין טופפא,
זיין לעבן דש וואר אים שון גינומן.
דר נוך הוב אן צו לאפן דער טרופפא
די אַנדרן זאָך ער הר נוך קומן.
ער שפרך וויל איך ביהלטן מיין לעבן,
זא מוש איך דש מול וערשטן געלט געבן

(בבא האָט אים אַריינגעזונקען (אַריינגעהאַקט) דעם שווערד אין קאַפּ,
און האָט אים צעשפאלטן ביז מיטן אין גומען, אַז ער האָט זיך אויס-
געדרייט ווי אַ דריידל. זיין לעבן איז שוין געווען פון אים גענומען.
דערנאָך האָט דאָס נאַרעלע אַנגעהויבן לויפן. די אַנדערע האָט ער געזען
אַהער נאָכקומען. זאָגט ער : „וויל איך ראַטעווען מיין לעבן, איז מוז
איך דאָס מאַל „פערשטן געלט געבן“ (אידיאַמאַטישער אויסדרוק), דאָס
מיינט : כאַפּן די פיס אויף די פלייצעס (אַפציען).

אובר צווערך ועלד לוף ער גאר זיר,
אובר די עקר אונ' אובר דען זומן.
ער האָט ניט זיר ווייט צו דעם מיר,
היז צו ביגונד ער ולוקש צו שטרומן.
דער נוך קאם צו רענן יעגש גרוש היר,
דא באנדן זיא דורט דר שלאַנג בר הומן,
דא מערקטן זיא וואל דאש אין בבא האָט דאר שלאַנג,
זיין ברודער הוב אן צו ווייגן אונ' צו קלאַנג

(איבערן קווער פעלד איז ער געלאָפֿן גאָר זייער, איבער געאַקערטן און איבער לאַנד מיט זאַמען. ער האָט ניט געהאַט זייער חייט צו דעם מער (ים), אַהינצו האָט ער אָנגעהויבן שנעל צו שטראַמען. נאַכדעם איז געקומען צו לויפֿן יענער גרויסער חייל, האָבן זיי אים געפֿונען דאָרט דערשלאָגן גלייך ווי אַ המן. האָבן זיי דאָן וואויל געמערקט, אַז בבא האָט אים דערשלאָגן. זיין ברודער האָט אָנגעהויבן צו וויינען און צו קלאָגן)

האַנדלונג, שאַרפע שטריכן, שנעלע טעמפּאַ, שפּאַרעוו־דיקייט זיינען טאַקע גוטע מיטלען צו שאַפֿן די איזויע פֿון באַוועגלעכקייט. אָבער כדי דאָס זאָל ניט זיין בלויז רייך וועגן באַוועגלעכקייט, נאָר טאַקע קינסטלערישע עכט־קייט, מוז דער קינסטלער שאַפֿן די אילויע פֿון ווירקלעכ־קייט. ער דאַרף דאָך אונדז באַווייזן דאָס לעבן, ניט אין זיין סטאַטישן צושטאַנד, אויב עס איז פּאַראַן אַזאַ לעבן, נאָר אין דינאַמישן צושטאַנד. די דינאַמיק פּאַדערט אַזוינאָך, אַז דער קינסטלער זאָל שידערן די ווירקלעכקייט אין איר סאַמע תּוֹך. די דאָזיקע ווירקלעכקייט קען זיך זיין אַ פּאַקטועלע. זי קען אויך זיין — און על פי רוב איז זי טאַקע — אַ ניט פּאַקטועלע, נאָר אַ געזעענע אין דמיון. ווען אַליה בחור האָט געשידערט באַוועגלעכקייט, ווען ער האָט פּאַנאַדערגעוויקלֶט געשעענישן פּאַר אונדזערע אויגן, האָט ער טאַקע געשאַפֿן אין אונדז די איזויע פֿון אַ ווירקלעכקייט. אַזוי איבערצייגט־דיק איז זיין כּוּח צו שידערן. מיר זעען עס דורך און דורך אויף יעדער טריט און שריט אין זיין „בבא“. בבאס קאַמף מיט דעם סולטאַנס חיילות איז פול מיט באַוועגונג, פול מיט האַנדלונג (סטראַפּע 176):

בבא דער וריש דעגן באר הין שנורט,
רונדעלה ליגט ער דען צאַם אויף די אורן,
אונ' אונטר די היידן היניין ער פורט.
זי מיינטן ער ווער אונזיניג גיוואָרן.
רונדעלה דש שנאַרכט אונ' ריהלט אונ' מורט,
אונ' בייש אונ' שלוג אויף הינטן אונ' וארן,

עש טורשט אים נימנט קומן אן זיין זייטן,
אין איינר קורץ מאַכט עש אום זיך גאר ווייטן.

(בבא, דער פרישער (דער מוטיקער) העלד (ריטער) האָט זיך רוישיק
אַ לאָז געטאַן פאַרויס. רונדעלען (זיין באַצויבערט פערד) האָט ער
אַוועקגעלייגט דעם צאַם אויף די אויערן. און צווישן די געצנדינער
גייט ער אַ פאַר אַריין. זיי האָבן געמיינט ער איז אַראָפּ פון זינען.
רונדעלע, עס שנאַרכט, ברילט און סאַפעט, און בייסט און בריקעט פון
הינטן און פון פאַרנט. עס טאַר אים קיינער גיט קומען צו די זייטן.
און אין אַ קורצער ווייל מאַכט עס אַרום זיך אַ פרייען פלאַץ.)

די ציטאַטע האָב איך אַרויסגעכאַפט פון דער שלאַכט־
באַשרייבונג אין דער מלחמה, וואָס דער סולטאַן האָט פאַר־
פירט קעגן דרוואַנעס פאַטער, דעם קעניג פון אַרמאַניע,
אַז ער זאָל געבן דרוואַנען פאַר אַ ווייב זיין זון לוציפערן. די
אילוויזע פון ווירקלעכקייט דערגרייכט דאָ אַליה בחור, ווי
אומעטום, מיט שילדערן אַבסאַלוט רעאַליסטיש די סאַמע וויכ־
טיקסטע שטריכן, בלויז די סאַמע וויכטיקסטע פרטים וועגן
דעם פערד רונדעלען בעת דאָס פערד „שנאַרכט און הירושעט
און סאַפעט.“ און אין דער זעלביקער סטראָפּע האָבן מיר
בבאס געוואָגטן אַקט. ער באַפרייט זיך די אייגענע הענט
דורך לייגן דעם צאַם דעם געטרייען פערד אויף די אויערן.
דאָ זעען מיר ווי די געצנדינער זיינען געפּלעפט בעת בבא
פאַרט גלייך אַריין צווישן זיי, און ווי קיינער קען גיט צוקומען
צו רונדעלען און ווי אַזוי עס ווערט פריי דער גאַנצער שטח
אַרום איר.

גאַר אַ בלענדנדיקע שילדערונג פון קאַמף האָבן מיר אויך
אין דעם געשעעג אויף טויט און אויף לעבן צווישן בבאן
און דעם האַלב־מענטש האַלב־חיה פעלוקאַנען (סטראָפּעס
370-371). עטלעכע שטריכן, שאַרף געשניטענע, אָבער ביו
גאַר רעאַליסטישע, ממש געזענע, גלייך אַליה בחור וואַלט
בפּועל ממש געשטאַנען דערביי און מיט אַ שאַרף אויג באַ־
מערקט יעדער קלייניקייט. דאָס שאַפט ביים ליינער די אי־
לויזע, אַז ער אַליין, דער ליינער, שטייט און קוקט זיך צו
צו דעם דאָזיקן געפּערלעכן קאַמף.

בבא נאם רונדעלה בייא דעם צאָם,
 אוני אויז דעם שוש ווש ער אים ווייכן,
 פעלוקן ולוקש איין אַנדרן פפייל נאָם,
 אוני שוש אבר איין שוש איין און גלייכן.
 בבא ולוקש גין אים צו רענן קאָם,
 אויבר זיין קופף וואש ער אין שטרייכן.
 פעלוקן שוש אויף אין גר און ור דרושן,
 ביז ער זיין פפייל הט אל ור שושן.

(בבא ציט רונדעלען ביי דער צאָם און פון דעם שאַס טוט ער אויס-
 ווייכן. פעלוקאן האָט שנעל געכאַפּט אַן אַנדער פּייל, און שיסט, אָבער
 אַ שאַס גאַר אַן אומגלייכן. בבא איז שנעל קעגן אים געקומען צו
 לויפן, איבער קאַפּ האָט ער אים געטאַן האַקן. פעלוקאן שיסט אויף
 אים גאַר אומזיסט, ביז ער האָט די פּיילן אַלע אויסגעשאַסן.)

אויני דא ער גון קיין פפייל מין היט,
 דא צוך ער זיין שווערט אויש דער שיידן.
 דא לופן זי מיט אנגדר אין די וויט,
 אוני שלוגן אויף אנגדר מיט וריידן,
 אי איינער בון דעם אַנדרן זיין לעבן ריט.
 דער גוט שוייש ראן בון אין ביידן.
 פעלוקן שטרייט מיט גרושם שטורם.
 אוני בבא וואַנד זיך אַז איין לינט וואורם.

(און ווען ער האָט שוין קיין שום פּייל מער, האָט ער געצויגן די
 שווערד פון דער שייד, און זיך אַ לאַז געטאַן קעגן אַן אַנדער ווי אין
 אַ וועט־שטרייט און שלאָגן איינס דעם צווייטן מיט ווילדער פּרייד.
 יעדערער פון דעם אַנדערן זיין לעבן ראַטעוועט. דער נויט־שווייס איז
 גערונען פון זיי ביידן. פעלוקאן שלאָגט זיך מיט גרויס שטורעם, און
 בבא האָט זיך געדרייט ווי אַ לינדוואַרעם.)

אַליה בחורס קינסטלערישע עכטקייט ביים שיידערן די-
 נאַמישע בילדער, פירט אים צו דראַמאַטישקייט. אַ שלל עכטע
 דראַמאַטישע בילדער האַלטן דעם לייענער געפאַנגען. אין
 דעם גאַנג פון געשעענישן ווערן די דראַמאַטישע סצענעס
 ווי אָנגעגליט. די סיטואַציע וויקלט זיך שנעל, די טעמפּאָ
 איז אַ האַסטיקע, און פּוּל מיט קינסטלערישער עכטקייט. אומ-

פאָרגעסלעך איז די סצענע, געגעבן אין איין סטראָפּע, ווען דעם סולטאַנס הענקער האַלט שוין ביים אויספירן דעם משפט איבער דעם געפאַנגענעם בבא (סטראָפּע 241):

זי שריי ווארט ביז איך קום,
גראצייה גראצייה הוב זי אן צו שרייאן.
דער הענקר ווענדט זיך הין אום,
דאָ זי הט געטון אן שרייא אורר דרייאן
אונ' שפּרך צו בבא דו דעגן ורום,
גיהב דיך וואל מן הוט דיך טון ורייאן,
דיש שולדאנש טוכטר זיך איך דא הער רעגן,
דש זי דיך הוט אב גיבעטן קאן איך וואל קעגן.

(זי שרייט: „וואָרט ביז איך קום, גראציא, גראציא,“ הייבט זי אָן (האַט זי אָנגעהויבן) צו שרייען. דער הענקער האָט זיך אַ קער געטאָן אַרומ, ווען זי האָט אַ שריי געטאָן איינמאַל אַדער דריי, און זאָגט צו בבאן: „דו העלד (ריטער) פאַרנעמער, האַלט זיך גוט (פריי זיך גוט), מע האָט זיך באַפרייט, דעם סולטאַנס טאַכטער זע איך דאָ אַהער יאָגן, אַז זי האָט זיך אָפגעבעטן, קען איך זיך גוט אָנשטויסן.“)

דרוויאַנע און בבא טרעפן זיך לסוף נאָך די אַלע אומ-גליקן, וואָס זיינען זיי באַפאַלן. קומט עס פאַר פונקט אין דער צייט בעת עס איז נאָענט די חתונה צווישן בבאן און דעם סולטאַנס טאַכטער מאַרגאַריעטן, וואָס האָט אים געראַטע-וועט. די אַלע סצענעס ווי אַזוי בבא דערקענט פון אַ בעטלע-רינס (פון דער פאַרשטעלטער דרוויאַנעס) זינגען, אַז דרוויאַ-נע לעבט, ווי זי ווערט פאַרלאָרן, און ווי אַזוי ער דער-וויסט זיך דעם אמת פון די צוויי יינגעלעך, זיינע אייגענע זין, און ווי אַזוי ער טרעפט זיך מיט זיי און שפע-טער, — ווי אַזוי די יינגלעך פירן צונויף פאַטער און מו-טער) — די אַלע סצענעס, ווי יעדער אַנדערע סצענע אינעם ראַמאַן, זיינען פול מיט דראַמאַטישקייט, און כמעט ביזן סאַמע סוף וויקלט זיך פאַר אונדז פאַנאָדער אליה בחורס באַוועג-לעכע און דראַמאַטישע שילדערונג. אַזוי איז די סצענע ווען ער קומט אין פאַלאַץ צו מאַרגאַריעטן מיט דרוויאַנען און זיינע צוויי יינגלעך (סטראָפּע 635):

אונז אויף דעם פאליש גינגן זי גר דרוט,
אן איקליכר הנט הט ער איינש גינמן.
מלגריטה זגט מן דש ליידיג ביטן ברוט,
וויא בבא זיין ערשט ווייב ווער קומן.
זי דר שראק דש הין ביל בור טוט,
אונז רידט גלייך אז ויל אַז די שטומן.
בבא דער מושט זי זעלבשט לאבן.
ער שפרך דו מושט פצענצייה האבן.

(און צום פּאַלאַץ זיינען זיי געגאַנגען גאַר שנעל. אין יעדער האַנט האָט ער איינס (איינעם פון זיינע זין) גענומען. מאַרגאַריטען זאָגט מען אַן די פּייגלעכע נייעס, ווי זיין ערשט ווייב איז בבאן געקומען. זי דער־שרעקט זיך, אַז זי פּאַלט ווי טויט, און רעדט אַזויפיל ווי די שטומע. בבא, ער מוז זי אַליין דערקויקן. ער זאָגט : „דו מוזסט מיטלייד (פיצענציע) האָבן.“)

אליה בחורס פּאַעטישע קראַפט לייגט אין זיין עפּישן טאַאַנאַנט. זיין קונסט איז דאָס, וואָס מע וואָרט געקענט אַנרופן — די אַביעקטיווע קונסט פון שאַפער. זי איז פול מיט הויכער פּאַרם־מייסטערשאַפט, מיט אַרגאַנישער ווירטואַזיטעט, וואָס איז איינס מיט זיין ריטם, מיט זיין כוח צו שילדערן סצענעס, סיטואַציעס, דראַמאַטישע מאַמענטן. זיין טעמפּאָ איז אַ דינאַמישע. דער גאַנג פון דערציילן, באַשרייבן און שילדערן איז ביי אים אַ זיכערער. און גאַר מייסטעריש ווערט ער ביי די סאַמע דראַמאַטישע סצענעס, באַזונדערס די סצענעס, וואו ער דאַרף שילדערן שטאַרקע האַנדלונג, שנעלע געשעענישן און קאַמפּן.

ווען מע זאָל קענען ברענגען זיינע ווערק צום יידישן לייענער אין אַ צוגענגלעכער פּאַרם, אין דער איצטיקער מאָדערנער יידישער שפּראַך, וואָרטן צוגעקומען אין אונדזער לייטעראַטור וויכטיקע און אינטערעסאַנטע ווערק. פון אַ גרעסערן אינטערעס דאַרפן זיי זיין פאַר דעם וואַרט־קינסטלער. פאַר אים קענען זיי זיין אַ מוסטער פון אַביעקטיווער קונסט, אַ מוסטער פון שילדערונג־קונסט אין אַ קאַמפלעקס פון הויכער פּאַרם־מייסטערשאַפט. אליה בחור איז ניט דער

איינציקער פאָעט, און זיינע ווערק זיינען ניט די איינציקע
אין דער אַלט־יידישער ליטעראַטור, וואָס מע וואָלט באַדאַרפֿט
אַריינברענגען צוריק אין דעם לעבעדיקן גאַנג פֿון אונדזער
ליטעראַטור־אַנטוויקלונג. זיי וואָלטן דעמאָלט אויפֿגעהערט
צו זיין אַן ענין פֿאַר ליטעראַטור־געשיכטע אָדער קולטור־
געשיכטע, פֿאַר קוריאַז אָדער סתם נייגער. זיי וואָלטן גע־
וואָרן אַ טייל, און אַ גאַר וויכטיקער טייל פֿון אונדזער לע־
בעדיקן וואַרט־אוצר.

אינהאלט פון בבא-בוך

איבערצוגעבן דעם אינהאלט פון „בבא-בוך“, ווי אליה בחור האט עס געשריבן, מיינט מינערן דעם גאנצן קינסטע-רישן ווערט פונעם ווערק. אפשיטא שוין ווען מע לאזט ארויס אלע פארכאפנדיקע עפיוואדן, די בינדנדיקע סיטואציעס, די פסיכאָלאָגישע מאַמענטן און אלע רירנדיקע סצענעס. ווען מע ליענט דעם ראַמאַן ווי אליה בחור האָט אים געשריבן, פאַר-שטייט מען ערשט פאַרוואָס די פאַפּולערקייט פון דעם ראַמאַן האָט אָנגעהאַלטן אַזוי לאַנג ביים יידישן דייענער. ס'איז טאַקע אַ פאַרכאַפנדיק ווערק, און עס איז אַ קונסטווערק.

כדי דער ליענער זאָל וויסן בלויז די פאַבולע וועגן וואָס עס האַנדלט זיך אין דעם סטאַנסן-ראַמאַן וועגן בבאן, גיבן מיר דאָ איבער די הויפט-פּרטים. די סטראַפּעס, וואָס ווערן דאָ געגעבן זיינען ניט קיין איבערזעצונגען. מיר האָבן זיך באַ-מיט זיי צו דערנענטערן שפּראַכלעך צו אונדזער איצטיקן יידיש. כדי זיך צו קענען האַלטן ווי ווייט מעגלעך ביים ריטם, האָבן מיר אָפט געביטן די פאַרגאַנגענע צייט אויף דער איצ-טיקער צייט.

אין אָנהייב פונעם ראַמאַן קומט אליה בחורס אַריינפיר אין פאַר-גראַמען. דעם אַריינפיר האָט ער געשריבן מיט 34 יאָר שפּעטער (1541):

איך, אליה דוי, דער שרייבער,
דינער אָלער פרומען ווייבער,
מיט ערן און מיט צוכטן (העפלעכקייט),
און איך לאָז מיד אַלואַ בידוכטן (באַטראַכטן).

און שטייט אייך וואוי' צו גלאבן (גלויבן).
 דאָס מיר איטליכע פרויען פאראיבל האבן,
 ווארום איך ניט אויך פאר זיי דרוק,
 מיינער טייטש ביכער איין שטוק (שטיק).
 דאָס זיי זיך מאַגן ד(ר) ינען דערמיינען (דערפרייען),
 און שבתות און ימים טובים ד(ר) ינען לייען,
 נון, די ווארהייט זאָגן וויל איך,
 עס דוכט מיך אויך זיין רעכט און בי'דיך,
 אַזוי ווי איך אין דער הייליקן געשריפט
 אַכט אָדער ניין ביכער האָב געשטיפט,
 און מיט דער דרוק אין דער וועלט האָב מאכן קומען,
 זאָ האָב איך מיר אויך פאָרגענומען
 בעת איך האלט אָן ענד מיינער טאָגן (טעג),
 און היינט אָדער מאָרגן קער איך אויף די גאַנגן
 (אויפן רוקן ; איך וועל שטאַרבן).

דא ווערן אַל מיינע ביכער און מיינע לידער
 פאָרגעסן און געלייגט דער נידער.
 דרום זאָ מיר קיינס דערפון רוקן,
 איך וועל זיי אַל נאַכאנאנדער דרוקן,
 און ווערן (בעת) איר האַלט נאָך אַזויפיל,
 ווערט מיר אנדערס ניט צו קורץ דאָס צי'ל,
 און וויל אָנהייבן בשעה טובה,
 מיט דעם דאָזיקן בוך דאָס דא הייסט בובא,
 און דאָס איז ווערליך און גאָט וואר,
 דאס עס איז נון פיר און דרייסיג יאר,
 זינט איך עס אויס איינעם וועלש (איטאַליענישן) בוך
 האָן (האָב) געמאַכט.
 אבער פיל האָב איך דא צוגעטראכט.
 ווער ד(ר) ינען לייענט, דער ווערט עס אינען (פאַרשטיין).
 אבער פאראן עטלעכע וועלשע (איטאַליענישע)
 ווערטער דריינען,

ווער זיי ניט פאַרשטייט, דער זוך
 אין דעם אלער הינטערשטן בלעטלעך אין דעם בוך.

דא וויל איך זיי אויסלייגן וויידלעך (שיין).
 נאך דעם אלף בית גאר באשיידלעך (דייטלעך).
 אבער דער ניגון, דער דערויף ווערט גיין.
 דעם קאָן איך אייך ניט געבן צו פארשטיין.
 ווען איינער קאָן מוזיקע אָדער סאָלפע (סאָלפעדזשיאַ),
 זאָ וואָלט איך אים וואָל האָבן געהאַלפּן.
 אָבער איך זינג עס מיט איינעם וועלשן (איטאַליענישן)
 גיזאנג.
 קען ער דערויף מאכן איין בעסערן, איז האט ער
 (מיין) דאנק.

נאך דעם דאָזיקן אַריינפיר, אין פאַר-גראַמען, קומט די
 אינוואַקאַציע, שוין אין אַטאַוואַ רימאַ :

גאָט, — דען זאָל מען אייביק לאָבן (לויבן).
 און זיינע וואונדער זאל מען קונדן (אַנזאַגן).
 ווען (ווייל) ער איז געאכפערט און דערהאַבן (דערהויבן).
 אין פרומער לייטן מונדן (מיילער).
 ער איז געוועלטיק אונטן און אָבן (אויבן).
 זיין לאָב (לויב) איז ניט צו גרונדן (דערגרונטעווען).
 קיין מענטש דער (וואָס) עס קאָן פולענדן (זאָל דאָס
 קענען אויסדערציילן).
 ווען (ווייל) עס האָט נאָך דרום נאָך ענדן (ניט קיין סוף
 און קיין אַנהייב).

זיין הייטיקער נאמען זאל מיך שטערקן (שטאַרקן).
 דאָס מיר ניט מוש (מוז) מיסלינגען
 צו פולענדן (פאַרענדיקן) דאס דאָזיק ווערקן —
 איין וועלש בוך צו טויטש (יידיש) צו ברינגען,
 און דאָס איך זאָל פאַר מיך מערקן
 און ניט פעלן אן קיינערליי דינגען (און אין קיין זאַכן
 דורכפאַלן).
 און דאס די לייט זאָלן מיינער לאכן (פון מיר לאַכן).
 נון הערט אויף, עס וויל זיך מאכן.

נאך דער דאזיקער אינוואקאציע קומט דער ראמאן. ער
הייבט זיך אן מיט די ווערטער:

מע זאגט ווי אין לאמפארטן,
איז געזעסן פאר לאנגע צייטן,
א הערצאג פון הויכן ארטן,
זיינס גלייכן ז'ניט געווען אין ווייטן.
הערצאג גוידאן רופט מען דעם צארטן.
א שטארקער דעגן (ריטער) אין אלע שטרייטן.
און מיט גרויס כבוד טראגט ער די קראנע (קרוין).
אין א שטאט וואס הייסט אנטאנע.

גוידאן איז שוין געווען א מאן פון זעכציק יאר און נאך אלץ
א בחור. אויף דער עלטער האט ער אנגעהויבן צו ליידין פון
קעלט. זיינע נאענטסטע רעדן אים צו, ער זאל חתונה האבן.
האט ער חתונה מיט דער הערצאגין טאכטער פון בורגאניע,
וואס „אירס גלייכן איז ניט געווען ביז קיין באבילאניע.“ גע-
הייסן האט זי די שיינע בראנדאניע. „ביי אים האט זי א הער-
לעך לעבן. וואס זי'ט נאר געוואלט, איז געווען געאכט. זי
האט גוטע טעג און בייזע נאכט.“ די אומגליקלעכע בראנ-
דאניע האט געבוירן גוידאנען א זון. „ער האט אים אנגע-
רופן בבא מיט זיין נאמען.“ גוידאן איז זייער גליקלעך. זיי-
נעם א געטרייען בורגראף גיט ער איבער זיין זון, יענער זאל
אים דערציען. „דער זעלבער גראף הייסט סיניבאלד, זיין
שלאס הייסט סאנסימאן, אין א וואלד.“

סיניבאלד האט גענומען דעם יונגן הערן,
און האט אים געבראכט קיין סאמסימאן צו זיין ווייבן (ווייב).
זי זויגט אים פון הארצן גערן.
זי האט ניט געוואוסט וואס זי מיט אים זאל טרייבן.
מע האט געזען, אז ער האט אנגעהויבן גרויס צו ווערן,
אז ער איז געווען א מאן פון זיין לייבן (געבוי).
ווען ער איז געווען א יונגער פון צען יארן,
פלעגט ער קענען א כאפ טאן צוויי-דריי אויפן
הארן (מיטאמאל).

און סיניבאלד, ער לערנט אים פעכטן,
שטעכן, שירמען און טורנירן,
יעדן וואָלט ער הרגען און שעכטן,
גאָר ווילד זיינען אים געפלויגן די געהירן.
צווישנווייל מיט פיר־פינף קנעכטן
פלעגט ער אָוועק צו זיין מוטער שפּאַצירן (רייטן),
אַבער זי פלעגט אים ווינציק דיבשאַפט פלעגן.
זי האָט אים פיינט צוליב זיין פּאַטער וועגן.

איין מאָל האָט זי זיך געמאַכט קראַנק. דער צעטראַגע־
נער אַלטער קעניג האָט איר געוואָלט העלפן. האָט זי אים
איינגערעדט, אַז זי קען געזונט ווערן, אויב זי וועט עסן אַ גע־
פּאַנגען ווילדפרעט (אַ ווילד חיהלע). דער אַלטער קעניג,
בכּאס פּאַטער, האָט אַבער ניט געוואוסט, אַז זיין פּאַררעטערי־
שע פרוי, די קעניגין בראַנדאַניע, האָט פאַר אים צוגעגרייט
דעם טויט. די קעניגין צווינגט ריצאַרדן, גוידאַנס אַ ריטער,
צו ווערן אַ פּאַררעטער. פאַר גרויס שרעק פירט ריצאַרד דורך
אַדץ, וואָס זי הייסט אים. אויב ניט — האָט זי אים אָפן גע־
זאַגט — וועט זי אויף אים אויסטראַכטן אַ בלבלול, אַז ער האָט
איר געוואָלט שדעכטס טאָן. אַזוי גיט אליה בחור איבער אירע
רייד צו ריצאַרדן :

בראַנדאַניע זאַגט : „דו מוזסט זיך דערוועגן,
אַ צוג צו ציען ביז אין פּראַנצאַ (פּראַנקרייך),
דאָרט זיצט אַ יונגער, שטאַלצער דעגן (ריטער),
וואָס הייסט הערצאַג דאָדאַן פון מאַגאַנצאַ.
מיין מאַן האָט איינגעשטאַכן אַמאָל אַ דעגן —
זיין ליבן פּאַטער אין פּאַנצאַ (בוידך).
דערום זאָסטו צו אים שפרעכן,
איך וועל אים זיין פּאַטער העלפן רעכן (נקמה נעמען
פאַר זיין פּאַטער).

און דעם דאָזיקן בריוו זאָסטו אים טראַגן,
אַז ער אַהער זאָל קומען אין לאַמפּאַרטן.

מיין מאן זאָל ער צום טויט דערשלאָגן,
אין יענעם וואָלד איז זיין טיר-גארטן (יאַגד-וואָלד).
דאָרט וועל איך אים שיקן יאָגן (אויף יאָגד).
הייס אים מיט זיינע קנעכט, אויף אים וואַרטן.
ער וועט ניט פיל דאַרפן פעכטן אָדער שקאַרמוצלען
(זיך שלאָגן).
הייס אים נאָר געבן דאָרט די קוצלען (אַ קיצל טאָן).

דאָן זאָל ער אהער קומען איבער שטאַק און איבער שטיינען
(שטיינער).
און אייננעמען די שטאַט פאַר אלע זאַכן (פריער פאַר אַלץ).
דאָן וועל איך שטאַרק שרייען און וויינען.
הלוואי זאָל איך עס קענען פון גרויס לאַכן.
מיט אים וועל איך זיך באַלד פאַראיינען.
גאָר באַלד וועלן מיר די האַכצייט (חתונה) מאַכן.
און טאָג און נאַכט וועל איך אויף אים הענגען.
וואָס איך פאַרזוימט האָב, וועל איך זיך איינברענגען
(גוטמאַכן)."

אין דער גורלדיקער נאַכט, ווען די קעניגין שיקט
אַרויס אין וואָלד איר מאַן, דעם קיניג, צו פאַנגען פאַר איר
אַ ווילד חיהלע, רעדט זי אים איין, ער זאָל ניט אַנטאָן
אויף זיך דעם פאַנצער :

„איך זאָג אַיך, ליבער האָר, טרוי מיר רעכטן,
דער פאַנצער קען אייך דערהיצן.
איר דאַרפט דאָך מיט קיינעם ניט פעכטן.
דרום ראָט איך אַיך מיט וויצן (שכד).
ציט (פאַרט) נייערט דאַהין מיט צוויי קנעכטן,
די איבעריקע לאָזט דאָ אין דער היים זיצן.
איר האָט גענוג געזעלשאַפט מיט זיי ביידן".
דער ליבער יאָלד לאָזט זיך איבערריידן.

און רייט אהין דעם זעלביקן מאַרגן.
דער הערצאָג פרום (בראַווער) און דערצו דער ערבער
(דער בכבודיקער).

מיט צוויי קנעכט, אַן אַלע זאָרגן,
אויף זיין האַנט פירט ער אַ שפערבער.
נון, האָט זיך אין דעם וואַלד פאַרבאָרגן
הערצאָג דאָדאָן, דעם לאַנדס פאַרדערבער,
און וואָרט דאָרט ניט ווייט פון דאַנען,
מיט פיר הונדערט געפאַנצערטע מאַנען.

הערצאָג גווידאָן, מיט זיינע הונדן (הינט),
ער יאָגט נאָך אַ קליינע וויילן (וויילע),
ווען עס דוכט דאָדאָנען זיין שטונדן (עס איז די צייט),
קומט ער שנעל פאַרויס צו איילן,
און שלאָגט גווידאָנען גאָר טיפע וואונדן,
און (זיינע מענטשן) שיסן אויף אים מיט זיערע פייִלן,
אַז די פייִלן בלייבן אין אים שטעקן.
און ער שטאַרבט ליידער אויף דעם פלעקן (אַרט).

דאָדאָן מיט זיינע געפאַנצערטע מענטשן לאָזן זיך אַריין אין
שטאַט, „הייבן אָן צו מאַרדן און צו ברענען“. ווי נאָר בראַג-
דאַניע האָט אים דערזען, איז זי אים געלאָפן אַנטקעגן און
אויפגענומען דעם געהויבענעם גאַסט.

נון, הערט מען אין דער שטאַט גרויס יאמערן,
און פילע מענטשן וויינען וואַרמען (הייס) —
פון בירגער און יענטלאַמערן (אדללייט),
פון רייכן און פון דעם אַרמען (אַרעמען),
פון סוחרים און פון קראַמערן (קרעמער).
עס האָט געקענט אַ שטיין דערבאַרמען.
ס'איז געווען אַ גרויס שרייען און קערן (קולות):
„אוי-וויי, אוי-וויי, אונדזער ליבער הערן“.

געווען זיינען פיל וואָס וואָלטן עס ווענדן,
פאַר זייער ליבן האָר זיך אָפּרעכן,
שווערד און שפּיז נעמען זיי אין די הענדן (הענט),
דעם מערדער וואָלטן זיי יאָ דערשטעכן.
בראַנדאַניע שיקט נאָך זיי ביהענדן (גאַר שנעל)
און מיט גוטע רייד הייבט זי אָן צו שפּרעכן :
„וואָס ווילט איר אָנהייבן מיט אונדז ביידן ?
עס איז געשען, איר זאָלט דאָס בעסט דערצו ריידן.

און האָט אייך דער אַלטער הערצאָג גוידאַן
אין אייערע טעג גרויס געטריישאפט באַוויזן,
איז קוקט אָן מיין ליבן מאַן דאָדאַן,
דעם יונגן, שטאַרקן, שטאַלצן ריזן,
איר וועט אלע פון אים געשאַנקען האָן (האַבן),
וויינגערטנער און פעלד און וויזן,
און קיינער פון אייך זאָל ניט באַדאַרפן צאָלן האַיער —
ניט צאָל, ניט צינן, ניט שטייער.

דרום זאָלט איר פאַלגן מיין לערן,
און לאָזט עס בלייבן ביי איינעם גלייכן,
און אייער טרוי זאָלט איר אים שווערן,
אַז איר אַלע וועט אים האַלט האַבן טוגנטלייכן
(מיט אַלע כוחות).“

זיי טראַכטן אויך : „וואָס זאָלן מיר זיך פיל ווערן,
מיר וועלן עס אַזוי לאָזן הין שלייכן (אַזוי גיין).“
און זיי שווערן אים אל זייער טרויען,
אַבער איבערן געדאַנק און מיט גרויסן רויען (פאַרדרוס).

נון האָט בבא דאָס געשריי פאַרנומען
און האָט זיך פאַר פורכט פאַרבאַרגן.
סיניבאָלד, זיין געפאַטער, דער פרומען (זיין קוואַטער,
דער חשובער),
ער האָט דעם (פון) יונגן גרויסע זאָרגן.

ער ווייס ניט וואו ער איז הינקומען (אהינגעקומען).
ער זוכט אים דעם גאַנצן מאָרגן :
ער זוכט אים אין הויז אין אַלע עקן.
הינטער אַלע פעסער און הינטער אַלע זעקן (זעק).

דערנאָך זוכט ער אים אין שטאָל, הין און ווידער,
אין אַלע ווינקלען די דאָ וואָרן (פאַראַן).
נון האָט זיך בבא געלייגט דאָרט נידער,
אין איין גרויסן פּערד-באַרן (שייער, שטאַל).
און ווי ער הערט זיין געפאַטער בידער (דעם חשובן).
איז קומט ער שנעל פון דאָרט צו פאַרן (אַרויס).
און מיט ביידע אַרעמס האָט ער אים אומפאַנגען
און זאָגט : „דיבער געפאַטער, וועגן וואָס איז דאָ
געגאַנגען ?“

דאָ זאָגט אים סיניבאַלד ס'גאַנצע וועזן,
און פון זיין פאַטער די ליידיקן מערן (ליידן-בשורה).
דערנאָך גייט סיניבאַלד שנעל אויסלעזן (אויסצוקלייבן).
וואו ער וואוסט די אַטע הערן.
וואָס זיינען שטענדיק גוידאַנען טריי געוועזן,
און זאָגט זיי, זיי דאַרפן געוואָרנט ווערן,
און זאָלן מיט אים פון דאַנעט ציען,
און מיט בבאן קיין סאַנסימאָן פליען.

דער פאַררעטער ריצאַרד געפינט זיך צווישן דעם דער-
הרגעטן גוידאַנס געטרייע ריטער, וואָס פאַרלאָזן די שטאַט
אין געהיים און ווילן זיך באַפעסטיקן אין דעם שאַס סאַנ-
סימאָן. סיניבאַלדס זון טיריץ דערשנאַפט ווי ריצאַרד פאַרט
פון סיניבאַלדס מחנה צו דאָדאַנס און גיט איבער דאָדאַנען
סיניבאַלדס פלענער, און טיריץ דערהרגעט אים. אויפן וועג
קיין סאַמסימאָן פאַלט בבא אַראָפּ פון פּערד און דאָדאַנס מחנה
נעמט אים געפאַנגען. דעם קאַמף קעגן סיניבאַלדן און זיינע
פיר הונדערט ריטער פירט אָן דאָדאַנס ברודער, „דער

שטארקער אלבאריגן" פון פראנצא. נאך דריי יאָר קאַמף קומט דאָדאָן העלפן זיין ברודער. איין נאַכט כאַפט זיך אויף דאָדאָן מיט אַ גרויס געשריי. ער גיט איבער זיין ברודער, אַז אים האָט זיך געחלומט: „ווי בבא וואָלט דאָ איבער מיר געריטן און האָט מיר מיין גאַרגל אָפגעשניטן". דער ברודער עצהט אים, אַז בראַנדאַניע מוז „איר זון... געהיים דער- שלאָגען". בבא אַנטלויפט מיט דער הילף פון אַן איבערגע- געבענער דינסט, וואָס כאַפט זיך, אַז מ'ווייל בבאן פאַרסמען. ער דערשלאַגט זיך צום ים. סוחרים נעמען אים מיט. ער דערציילט זיי ניט דעם אמת ווער ער איז. זיי פאַרקויפן אים שפעטער אַרמיניאַ, דעם קעניג פון אַרמאַניע, וועמעס טאַכטער דרוזיאַנע פאַרליבט זיך אין דעם זייער שיינעם נייעם פערד-יונג בבאן. דרוזיאַנע שלאַפט ניט און עסט ניט פון גרויס ליבע צום פערד-יונג. זי פועלט ביים פאַ- טער, ער זאָל איר דערלויבן צוצוגרייטן אַ סעודה און דער פערד-יונג זאָל איר סערווירן. ביי דער סעודה קען זי ניט עסן. זי קען זיך קיין אַרט ניט געפינען, לאַזט זי פּרֹוצים פאַלן איר מעסער אונטערן טיש. בבא קריכט אונטערן טיש אויפהייבן דאָס מעסער, און זי נאָך אים.

און אונטער דעם טיש, זי אים קושט (קישט).

גלייך ווי זי וואָלט נאָך דעם מעסער געגריפן,

און אַן אַנדערע שמועה זי דאָ אריין מישט:

„איי, ווי איז דאָס מעסער ביז געשליפן".

בבא טוט אַ הייב זיך אויף, און די באַקן ווישט,

ס'איז אים געווען, גלייך אַ גאַנדו וואָלט אים אָנגעפיפן,

און באַד האָט ער אַ לאַז געטאָן די אויגן אַרונטער

און געוואָרן נאָך רויטער ווי צונטער.

ער פאַרכטעט, עס האָבן עס געזען,

די לייט וואָס זיינען דערביי געזעסן,

און נאַכדעם ווי דאָס דאָזיקע איז געשען,

איז מען אַוועק פון די טישן, מ'האַט שוין אָפגעגעסן,

פיל דאַנקען הייבן זיי אָן אלע צו יעצן (זאָגן).

בבא, ער האָט עס אויך ניט געוואָלט פאַרגעסן,
איז ער אַוועק צו דרויזאַנען, און געוואָלט אורלויב נעמען,
און קאָנט קוים רעדן פאַר גרויס שעמען (חרפה).

און מאַכט : „גאָט בענטש אייך, איר איידעלע ווייב (פרוי)“,
אַבער ער רעדט אָן שום ליסטן (כיטרעווען).
פאַרגיט מיר, וואָס איך ניט לענגער ביי אַיך בלייב,
איך מוז גיין די פערד צו מיסטן.
זי זאָגט : „גיי אַהין, דו ליבער לייב (געשטאַלט),
גאָט זאָל דיר דיין לעבן פריסטן (באַוואַרענען).
דו האָסט מיר געדינט, גאָט זאָל דיר עס פאַרגעלטן,
נון אַכט און זיי מיר ניט מער אַזוי זעלטן“.

זיינע אויגן הייבט ער קוים אויף פאַר שאַנדן,
אין דער שטאַל מוז ער זיך שנעל איילן,
דרוויאַנאַ, זי האָט נאָך אים גאָר אַנדן (געווייטיקט).
אַזוי איז עס אַנגעגאַנגען אַ גוטע וויילן (וויילע).
איז געקומען צו רייטן אַהין פון אַ פּרעמדן לאַנדן (לאַנד)
איינער וואָס איז געזעסן פון אַרמאַניע אַ הונדערט מיליאָן.
ער הייסט מאַקאַבראַן, אַ ריטער אויס דער קאַרן
(אַן אויסדערוויילטער),
זיין פאַטער איז געווען אַ קעניג הויך געבאַרן.

דער דאָזיקער קעניג אַלזאָ ווערד (אַזוי ווערדיק),
ער האָט ניט געהאַט קיין אַנדער ערבן (יורש),
מאַקאַבראַנס גלייכן איז ניט געווען אויף דער ערד,
נאָך דרויזאַנען איז ער גרייט צו שטערבן (שטאַרבן).
ער איז געקומען צו רייטן מיט טויזנט פערד.
ער מיינט זי יאָ צו דערווערבן.
פיל געלט האָט ער געטאָן דערויף פאַרצערן.
דער קעניג האָט אים אַנגעטאָן גרויס ערן (כבוד).

א גרויסן זאָל לאָזט ער פאַר אים ברעכן (בויען).
און לאָזט עס באַשלאָגן מיט גאַלדענע ראַצן (טעפּיכער).
דרינען זיינען געווען גרויסע סעודות און צעכן (משתות).
און צואווייל רייטן זיי אויך זיך צו שלאָצן (שלאַנדערן).
דערנאָך האָט ער צוגעגרייט אים אַ שטעכן (אַ טורניר).
אין אַרמאַניעס מיט, אויפן פלאַצן (פלאַץ).
און ער לאָזט מאַכן גאָר ווייטער שראַנקן (געשטעלן).
און פיל ברוקן מיט מאַנכע באַנקן.

ווען עס איז שוין געקומען די צייט,
אַז דער טאָג פון דעם שטעכן (טורניר) זאָל ווערן,
האָט מען געזען אַ גרויס גערייט (קאַוואַלקאָדע)
פון אַ סך ריטער און גרויסע הערן.
עס קומען דאָרט פיל לייט פון ווייט,
און פון געוויסע שטעט פון פערן (ווייטן).
און געוויסע הערלעכע באַרימטע שטעכער.
יעדערער איז געלאָפן צו די פענצטער און אויף די דעכער.

די שיינע דרוויאַנע האָט אויך געוואָלט אַנקוקן דעם
טורניר. איז זי געקומען, אויסגעפּוצט, „מיט מענכער
איידעלן היפּשן יונגפרויען“. זי איז געשטאַנען אויפן באַל-
קאַן, אויסגעהאַקט פון מירמל, און לעבן איר איז געשטאַנען
איבער „אין וואַמש און הויזן“, וואָס דאָרף בלאָזן אין האַרן
ווי נאָר דרוויאַנע וועט אים באַפעלן. און דעמלט מוזן די
ריטער זיך אויפהערן שטעכן. און יענער ריטער, וואָס וועט
ניט אויספירן דעם באַפעל, וועט מוזן באַצאָלן מיט זיין לעבן.
פונקט דעמלט איז בבא אַוועק אַנשניידן גראָז פאַר די
פּערד. ער רייט אַריין אין שטאַט און הערט אַ קריגעריש
„יוכצן און שרייען“. לאָזט ער זיך שנעל צום טורניר-פּלאַץ
און זעט ווי מאַקאַבראַן באַזיגט אַלעמען און קיינער וואַגט זיך
ניט צו שטעלן קעגן אים. ווען בבא האָט דאָס דערזען, האָט
ער אַנגעהויבן צו לאַכן. בבא לאָזט זיך אַוועק צו די שטאַלן
אַפּצולייגן דאָס גראָז. אַ שילד האָט ער שוין געהאַט. ער

האָט עס מיט גוואָרד צוגענומען ביי אַ יונג, וואָס איז אים געקומען אַנטקעגן. אָבער אַ שפּיז האָט ער ניט געקענט געפינען ביי זיך אין שטאַל. האָט ער הינטער דער טיר געפונען אַ שטאַנג: „עס איז געווען אַ לאַנגער, שווערער, די קער ריגל; און ער איז געווען קרום און לאָם און שטעטיק ווי אַ איגל“ (יעזשיק). און אין איין כּהרף עין איז ער שוין ביים טורניר־פּלאַץ.

„ווייכט אויס! ווייכט אויס! (מאַכט אַ וואַרע! מאַכט אַ וואַרע!) הייבט ער אָן צו שפרעכן (שרייען), מאַקאַבראַן מוז זיך מיינער (קעגן מיר) ווערן. פאַר אלעמען וועל איך זיך היינט אָן אים רעכן (אַפרעכענען).“

מיטן שטאַנג האָט ער זיך גענומען אַנטקעגן אים קערן. מאַקאַבראַן האָט שנעל גענומען קעגן אים שטעכן. אָבער בבא האָט עס אויסגעהאלטן מיט גרויס ערן (כבוד). ער טוט שטעכן מאַקאַבראַנען מיט זיין שטאַנגן, אַז אים די זעל איז שיר ניט אַנטגאַנגען.

עס האָט ניט געהאַלפּן וואָס מאַקאַבראַנס קנעכט האָבן אים אויפגעהויבן און צוריק אַוועקגעזעצט אויפן פּערד, בעת דאָס פּאָדק אַרום האָט פון אים געהווקט. זיינע קנעכט האָבן זיך געוואָלט אַפרעכענען מיט בבאן. איז ווי נאָר דרוזיאַנע האָט דערזען, אַז מאַקאַבראַנס קנעכט באַפּאַלן בבאן, האָט זי שנעל באַפוילן, מע זאָל בלאָזן אין האָרן און, אַזוינאָך, אַפּ־שטעלן דאָס „שטעכן“.

נאָכן טורניר איז בבא אַוועק צו זיך, אַ מידער איז ער אַוועקגעפאַלן אויפן גראָז און איז איינגעשלאָפּן. די פּאַרדי־טע דרוזיאַנע קומט צו אים, וועקט אים אויף און ווייזט אַרויס איר ליבע צו אים אָן שום שעמען זיך. בשעת אָבער דרוזיאַנע האָט פאַרבראַכט מיטן „פּערד־יונג“ בבאן איז געשען עפעס אויסערגעוויינדעכס:

ווייל ס'איז געווען א ווייל ווען דער סולטאן
מיט זיינעם זון איז צו רייטן געקומען.
און צען טויזנט שטארקע מאן
האָט ער מיט אים גענומען.
דער טורעם-וועכטער האָט געבלאָזן אָן,
און מע האָט עס באַלד אין שטאַט פאַרנומען.
דעם קעניג האָט עס אָנגעהויבן שטאַרק צו שרעקן.
ער איז אַרויף אויפן מויער מיט אַ זיין רעקן (העלדן).

און פרעגט דעם סולטאן וואָס ער באַגערט.
אָדער וואָס וואָלט אים געווען עבן (צופרידנגעשטעלט).
זאָגט ער: „מיין זון איז דיין טאָכטער ווערט,
איך וויל, אַז דו זאָלסט אים זי געבן,
אָדער איך וועל זי נעמען מיטן שווערד,
א'ניט מוז עס אַיך קאָסטן דאָס לעבן.
דו האָסט זי אים צוגעזאָגט, דו מוזסט עס האַלטן.
דערפאַר גיב אים זי מיט גוטן און לאָז גאָט וואַלטן“.

דער סולטאַנס זון, לוציפער, דער העסלעכסטער צווישן
מענער, „איז געווען פונקט אזוי ווי די טייוול-געשטאַלט“. און
דער קעניג פון אַרמאַניע, דרויאַנעס פאַטער, זאָגט זיך אָפּ
אים צו געבן זיין טאָכטער פאַר אַ ווייב. ער קלייבט צונויף
12 טויזנט העלדן, ווייניקער ווי „אין אַ קליין וויילע“, און איילט
זיך, צוזאַמען מיט מאַקאַבראַנען, „אַרויס צום טויער“. אין אַ
בלוטיקער שלאַכט פאַרלירן ביידע צדדים אַ סך גיבורים. אין
אַ האַנט-צו-האַנט קאַמף פאַנגט לוציפער מאַקאַבראַנען,
און גלייך נאָך מאַקאַבראַנען אויך דעם קעניג. ווען
בבא האָט דערהערט די שלעכטע נייעס, איז ער גלייך אַוועק
אין שלאַכט. דרויאַנע, באַפאַנצערט אים ביז אין די ציין
מיט די אויסדערוויילטסטע וואַפן. זיי האָבן געהערט צו
איר ברודער, וואָס איז דערהרגעט געוואָרן אין מורד-לאַנד.
„זי גיט אים אַ שווערד, וואָס הייסט פומעלע, און שענקט אים
אַ פערד, וואָס הייסט רונדעלע“. פומעלע איז געווען „פון אלע

שווערדן דער אויסדערוויילטער", און רונדעלע איז געווען א פֿאַרכישופט־פֿערד. און איידער ער לאָזט זיך אין שלאַכט קריגט דרוזיאַנע ביי אים אַרויס דעם סוד פון וואַנעט ער שטאַמט. בעת זיי קושן זיך ביים געזעגענען זיך, קומט אָן דעם קעניגס פעטער גראַף אוגלין. ער וואַרפט איר פֿאַר — אין אַזאַ צייט קושט זי זיך גאַר מיט אַ יונגאַטש. בבאָן פֿאַרדריסט עס און ער ברעכט אים אָן די ביינער. נאָכדעם לאָזט ער זיך אין שלאַכט. ער מאַכט אַ חורבן אין דעם שונאס לאַגער. ער באַפֿאַלט לוציפֿערן, שטעכט אים, און לוציפֿער —

אין דעם זאַמל קאַן ער ניט בלייבן,
עס וואַלט אים גלייך אַנטגיין די זעלן (זעל).
די לאַנג (דער שפיז) האָט ביי אים געשטעקט אין לייבן
(לייב)

מער ווי דריי פֿערטל איילן (אייל).
ווי די היידן (געצנדינער) טוען אַ יאָמער טרייבן,
אַן ס'איז ניט צו זאָגן און ניט צו דערציילן.
„צעטער וואַפֿן“ (אוי וויי), שרייען זיי אַלן (אַדע).
ווען זיי האָבן אים געזען פֿונעם העלפֿאַנט פֿאַלן.

בבאס פֿאַלק (לייט) האָט ניט געוואַלט זיין פֿאַרצאָגן
(הינטערשטעליק).

זיי פֿאַנגן אים נאָך אַלע זאַמען (צוואַמען).
די היידן טוען זיי נאָכיאָגן,
אַז גלייך שלאָגן ארויס די פֿלאַמען,
האַבן זיי מיט קרעפטן זיי געשלאָגן,
און האַקן זיי גאַר טיפע שראַמען.
און אַלע היידן, וואָס מען נאָר געפינט
שלאָגן זיי (דרינגען אריין) אין זיי ווי אין די הינט.

דער סולטאַן, ער ז'ניט געווען אין פעלד.
אין שטרייט איז ער ניט אַרויסגעריטן.
ער היט די געפֿאַנגענע אין זיין געצעלט.
פון זיי איז ער ניט אַוועק קיין טריטן (טראַט).

פון די געפאנגענע ז'געווען א גאנצע וועלט.
דער קעניג איז געזעסן אין דער מיטן.
זיי זיינען געווען געבונדן, זיי קאנען זיך ניט רירן.
דער סולטאן איז געזעסן גלייך אונטער די טירן (דער טיר).

מע זאגט אן דעם סולטאן די שלעכטע בשורה וועגן
זיין זונס טויט, און גלייך נאכדעם קומט אן בבא מיט זיינע
גיבורים און באפרייט אלעמען. דעם סולטאן געלינגט צו
אנטלויפן אויף א שיף. ווען דער קעניג קערט זיך אום צו
זיך אין שטאט א באפרייטער, דערציילט אים דרוזיאנע, און
זי האט צוגעזאגט בבאן חתונה צו האבן מיט אים, אויב ער
וועט באפרייען איר פאטער. דער קעניג איז צופרידן מיטן
שירוך. אבער דא מישט זיך אריין אוגלין, וועמען בבא האט
צעממיתט. ער פארפירט אינטריגעס קעגן בבאן, און ווען
ער זעט, אז ער קען גארניט פועלן ביים קיניג ארמיניא, פאר-
טראכט ער א פלאן ווי ער זאל אומברענגען בבאן מיט דער
הילף פון זיינע געזעצן. די געזעלן האבן אבער מורא גע-
האט, טאמער וועט זיי ניט געלינגען צו דערהרגענען בבאן,
דעמלט וועט ער זיך מיט זיי אפרעכענען. האט איינער, „אן
אלטער רשע“, צווישן זיי, צוגעטראכט, און אוגלין זאל זיך פאר-
שטעלן פארן קעניג און זיך לייגן אין בעט כדומרשט קראנק.
ער וועט „זיך פארבינדן אונטער די אויגן“, בבא זאל אים
ניט דערקענען. ער וועט אפשיקן בבא מיט א געהיימען בריוו
צום סולטאן, און וועט פארזאגן בבאן, און קיינער טאר וועגן
דעם ניט וויסן, אפילו ניט דרוזיאנע. אין דעם בריוו צום
סולטאן איז געשטאנען, אז ער, דער סולטאן, קען טאן מיט
בבאן, וואס נאר זיין הארץ גלזסט. בבא לאזט זיך אין וועג
אריין, מיידט אויס א סך שטעט, כדי וואס שנעלער דורכ-
צופירן זיין שליחות. אבער הונגער און דארשט האבן אים
אנגעהויבן צו מאטערן, און דא האט ער אויף א גרויס פעלד
אנגעטראפן א בעטלער וואס האט אים געגעבן עסן און טרינק-
קען. דערביי האט ער דעם דארשטיקן בבאן געגעבן א
שלאף-געטראנק. ווען דער מידער בבא איז איינגעוואקען אין

טיפן שפאף, האָט דער בעטלער צוגענומען בבאס שווערד, זיין פערד און רינג. ווען בבא האָט זיך אויפגעכאַפט נאָכן אָפּשלאָפּן 24 שעה, האָט ער זיך ערשט געכאַפט, וואָס דאָ איז אַזײַץ פאַרגעקומען. ער האָט קיין אַנדער אויסוועג ניט געהאַט ווי זיך צו לאָזן אין וועג צופוס. ער האָט געוואַנדערט דורך „בראַבאַנט (באַראַכאַנד) און באַרגאַניע (בורגונדיע) ביז ער איז געקומען ביז קיין באַבילאָניע“.

ווען ער איז דערשינען פאַרן סולטאַן מיטן בריוו, האָט אים דער סולטאַן דערקענט און האָט געהייסן אים אויפהענגען. פירט מען אים צום „גאַלאַגאַן“. אויפן וועג האָט אים געטראָפּן דעם סולטאַנס טאַכטער מאַרגאַריטע, וואָס פאַרליבט זיך אין אים. זי ראַטעוועט אים פון דער תּליה דורך איירעדן דעם פאַטער : וואָס האָט בבא געקענט טאָן בעת ער האָט זיך געמוזט ווערן קעגן איר ברודער לוציפּערן? זי האָט אים אויך צועוגזאַגט, זי וועט צורעדן בבאן, ער זאָל ווערן אַ הייד. דערווייל איז בבא געלעגן אין אַ תּפּיסה־גרוב געפאַנגען, וואו מאַרגאַריטע און שפּעטער איר געטרייער קנעכט פּלעגן אים ברענגען עסן און טרינקען. ווען די געשמעלטע צייט איז אַריבער און בבא האָט ניט געוואָלט אָננעמען דאָס מאַכמעדאַנישע גלויבן, האָט מען געשיקט 20 מענטשן, אים אַרויסצושלעפּן פון גרוב און אים אויפהענגען. אַבער בבא האָט געהאַט ביי זיך אַ פאַרזשאַווערטע שווערד, וואָס ער האָט מיט אַ צייט פריער געפונען איינגעגראָבן „אין אַ גרויסן הויפּן ערד“. — מיט דער שווערד האָט ער זיך באַפּרייט. אויפן וועג דערהרגעט ער אַבריאָנען, וועמען דער סולטאַן האָט אַרויסגעשיקט מיט זיינע מענטשן צו כאַפּן בבאן. בבא דער־שלאָגט זיך צום ים און כאַפט זיך אַרויף אויף אַ שיף.

ווען בבא האָט זיך אין געהיים אַוועקגעלאָזט אויף דער אומגליקלעכער נסיעה צום סולטאַן, האָט דרוואַנע געפּילט, אַז דאָ איז געשען אַן אומגליק מיט בבאן.

דעם זעלבן מאַרגן, ווי מען זעצט זיך צום טיש,
איז נאָך בבא ניט געווען אויפגעשטאַנען.

דרוואַנע, זי האָט אַרויסגעלאָזן אַ היש (אַ זיפֿן).
דאָס אומגליק האָט זי געטאָן אַנען.
זי מאַכט : „ער איז אפשר ניט פֿריש (ניט מיט אַלעמען).
זיי האָבן איר געזאָגט : ער איז ניט פֿאַראַנען.“
איר פֿאַטער זאָגט : „איך וויל דיר זאָגן,
איך האַלט ער איז אויסגעריטן יאָגן (אויף יאָגד).“

אַזוי איז אַוועק דער זעלביקער טאָג,
אַז בבא איז נאָך אַלץ ניט צום עסן געקומען.
גאָר זייער אין האַרצן דרוואַנע עס טראָג(ט).
אין הויז טוט זי אַרומגיין און ברומען.
זי האָט געפרעגט ביי יעדערן מיט גרויסן קלאָג,
צי זיי האָבן גאָרניט פֿאַרנומען.
איר קיינער ווייס ניט דערפֿון צו זאָגן.
זי קען קוים וואַרטן ביז ס'הייבט אָן צו טאָגן.

איז זי געקומען פֿאַר איר פֿאַטער צו שטיין,
און זאָגט : „ליבער פֿאַטער, העלף מיר דיכטן (צוטראַכטן).
מיט בבא קען עס ניט גלייך צוגיין,
איך פֿאַרכט, מע האָט אים געטאָן הינריכטן.
דערפֿאַר, ליבער פֿאַטער, שווייג ניט מיין,
איר זאָלט עס ניט אַזוי גאַנץ פֿאַרניכטן (אַפּפֿאַטערן).
א געשריי זאָלט איר לאָזן טאָן מיט טרומעטן (טרומייטן)
אויב אים לייט ערגעץ געזען העטן (האָבן).“

דער קעניג שפּראַך : „איך פֿאַרכט מיר פֿאַסט (שטאַרק),
מע האָט אים ערגעץ זיין לעבן גענומען.
איך וויל ניט האָבן קיין רו און קיין ראַסט,
כ'וויל וויסן וואו ער איז אהינגעקומען.
אין מיין האַרצן איז עס מיר אַ לאַסט.
מיך פֿאַרדריסט דעם דעגן (ריטער) אַלזאָ פרומען
(אַזאָ חשובֿן).“

דרום, ליבע טאכטער, האָסטו מיין דערלאבן (דערלויבעניש),
גיי, לאָ טאָן אַ געשריי ווי דו עס ווילסט האבן.

איז ווי מע האָט געלאָזט וויסן „אויף די פּלאַצן און אין
אַלע גאַסן“, אַז דער, וואָס וועט צושטעלן נייעס וועגן בבאָן,
וועט קריגן אַ באַלוינונג פון טויזנט גולדן, האָט זיך באַוויזן
אוגלינס אַ קנעכט און האָט איבערגעגעבן וועגן אוגלינס אינ-
טריגע „פון אַלף ביז תיז“. מע האָט אַלע פאַרשווערער גע-
כאַפט און אויפגעהאַנגען. אוגלינען האָט מען ווי אַ שרץ צע-
פערטלט. אָבער פינקטלעך וואָס איז געשען מיט בבאָן אין
דעם סולטאַנס געפאַנגשאַפט, האָט דרוואַנע נאָך אַלץ ניט
געוואוסט. נאָך אַ קורצער צייט, רעדט איר דער פאַטער איין,
אַז זי דאַרף פאַרגעסן אין בבאָן, „וויסטו דען דיין טאָג פאַר-
זיצן“? ער שלאָגט איר פאַר, זי זאָל חתונה האָבן מיט מאַ-
קאַבראַנען. די אומגליקלעכע דרוואַנע בעט זיך אָפּ ביי איר
פאַטער: „אָבער איך בעט אייך, איר זאָלט וואַרטן אַ יאָר.
ווער ווייס וואָס דאָ קען געשען. און קומט ער (ד. ה. בבא)
דערווייל ניט קיין פּלאַנדערן, וועל איך נעמען מאַקאַבראַנען
ליבערשט ווי אַן אַנדערן“. ווען דאָס יאָר איז אַריבער, האָט
מאַקאַבראַנען געבראַכט דרוואַנען אין זיין לאַנד, און מע האָט
זיך אָנגעהויבן גרייטן צו דער חתונה.

בבא איז דערווייל מיטן ים געקומען צו אַ ברעג.

נו איז בבא געפאַרן מיט דער שיף גאַר ווייט.
אונטערוויילן מיט ווינט און מיט רעגן,
און מיט גרויסער פאַרטונאַ (געוויטער) און ביזער צייט
אַ גאַנצן מאַנאַט אויף דעם ים געלעגן.
און ס'איז געקומען, אַז זיי האָבן געזען פון ווייט,
אַ שיינע שטאַט איז זיי געשטאַנען אַנטקעגן,
פון ווייטן זעען זיי די שיינע טירן,
בבא האָט געהייסן זיך אהין שנעל צו פירן.

זיי הייבן שנעל אָן צו פאַרן דאַר (אַהין)
און קיין רודער טוען זיי ניט שפארן.
זיי קומען דאָרט, וואו אַ פישער וואָר (איז געווען).
ער פישט מיט זיינעם גארן (נעץ).
אַזוי באַלד ווי בבא ווערט פון אים געוואר.
רופט ער אים צו, און ער (יענער) קומט צו פארן.
בבא הייסט זיך אין זיין (יענעמס) שיפל אַרונטערלאָזן.
און די אַנדערע מיטן שיף הייסט ער פארן אויף זייער
שטראָזן.

בבא מאַכט צום פישער : „נו זאָג מיר אן,
וועמעס איז די שטאָט וואָס לייגט דאָ פון פערן (ווייטן)?“
דער פישער זאָגט : „איך אייך וואויל זאָגן קאן,
אַז זי געהערט צו אַ קאָסטלעכן (חשובן) הערן.
מאַקאַבראַן הייסט דער איידעלער מאַן,
זיין חתונה דאַרף איצט ווערן.
אין דער שטאָט פירט מען אַ קאָסטלעך לעבן.
קעניג אַרמיניאַ האָט אים זיין טאַכטער געגעבן.

דרוויאַנע הייסט די זעלביקע יונגפרוי צארט,
מע זאָגט, אירס גלייכן איז קיינמאָל ניט געבאָרן,
און בבאן, דעם שטאָלצן דעגן (ריטער) פון הויכער אַרט,
דעם זעלביקן האָט זי איר האַרץ געשוואָרן.
אַ גאַנצן יאָר האָט זי אויף אים געוואָרט,
אַבער ער איז געבליבן פאַרלאָרן.
און ווייל ער האָט איר יאָ ניט געקענט ווערן,
נעמט זי מאַקאַבראַנען, אַבער גאָר אומגערן“.

די דאָזיקע בשורה האָט בבאן זייער געפרייט. ער קומט
אַריין אין שטאָט און ער שטאָגט זיך אָן אויפן בעטלער, וואָס
האָט אים באַגנבעט. דער בעטלער בעט זיך אָפּ ביי בבאן,
ער זאָל אים ניט דערהרגענען, ער גיט אים דערפאַר אָפּ די
שווערד רונדעלע און דאָס פערד. ער גיט אים אויך
צוויי פלעשלעך : אין איינעם איז דאָ אַ שלאָפגעטראַנק, און

אין צווייטן — אַ פּוּלְוּעַר, וואָס „איינער דערמיט זיך זאַל־בַּט אונטער די אויגן, ווערט ער גאַנץ פאַרפאַכט". בבא טוט זיך אָן אין דעם בעטלערס קיידער, פאַרענדערט דאָס פנים און דערשלאָגט זיך צו דרוזיאַנען. אין דער נאַכט פון דער חתונה שלעפערט זי איין מאַקאַבראַנען מיט בבאס שלאָפּע-טראַנק און בבא מיט דרוזיאַנען אַנטלויפן.

נאַכדעם ווי מאַקאַבראַן האָט זיך אויף מאַרגן געכאַפּט, ווי גרויס זיין אומגליק איז, האָט אים זיין פאַטער געעצהט צו באַפרייען דעם צום טויט פאַרמשפּטן האַרב־מענטש און האַרב־הונט פעלוקאַנען, און אים אַרויסשיקן צו כאַפּן די אַנטלאָפּענע.

פעלוקאַן דעריאָגט זיי טאַקע. און עס קומט פאַר אַ מאַוּימדדיקע שלאַכט צווישן פעלוקאַנען און בבאן. זיי ווערן ביידע ניצול מחמת דרוזיאַנע מאַכט שלום צווישן זיי, און זיי ווערן פון איצט אָן געטרייע פריינט. זיי געפינען שוין ביים קעניג אַריאָן.

די קעניגין איז דרוזיאַנעס אַ קרובה. מאַקאַבראַן פאַר-פירט אַ קאַמף מיטן קעניג אַריאָן און פאַדערט פון אים, ער זאָל אים אַרויסגעבן די אַנטרונענע. אַריאָן זאָגט זיך אָפּ דאָס צו טאָן. אין אַן אַפענער שלאַכט אַבער פאַלט אַריאָן אַריין אין מאַקאַבראַנס הענט. אַריאָן לאָזט זיך איבעררעדן. ער זאָגט צו מאַקאַבראַנען צו דערהרגענען פעלוקאַנען און בבאן, און אים אַרויסגעבן דרוזיאַנען. פעלוקאַן דערוויסט זיך וועגן דער פאַרשווערונג און ער דערהרגעט אַריאַנען. אַלע דריי ראַ-טעווען זיך דורך אַ הייל צוזאַמען מיטן וואונדער-פערד רונדעדען. זיי האָבן אַפגעריטן 40 מייל, פּלוצים האָט דרוזיאַנע זיך אַנגעהויבן צו באַקלאַגן, אַז זי האָט געבורט־ווייען. זי געבערט אַ צווילינג. אין גיכן כאַפּן זיי זיך, אַז זיי האָבן גאַרניט פאַר דער קימפעטאַרין. פעלוקאַן גייט אַוועק אין וואַלד זען וואָס ער קען געפינען. ער שלאָגט זיך אָן אויף אַ מאַנאַסטיר און ליידיקט דאַרטן אויס וואָס ער קען. איין מאָל לאָזט זיך בבא אַוועק צו זען צי ער קען גע-

פינען אַ שיף, וואָס זאָל אים ברענגען אַהיים קיין לאַמפארטן. ווען ער קומט צוריק, געפינט ער, אַז פעלוקאַן איז אומגעקוֹר מען איז אַ קאַמף מיט לייבן. גלויבט ער, אַז אויך דרוואַנע און די קינדער זענען צעריסן געוואָרן פון די לייבן. דרוואַנע האָט זיך מיט די קינדער געראַטעוועט נאָכן קאַמף צווישן פער־ לוקאַנען און די לייבן. דרוואַנע גלויבט, ווידער, אַז בבא איז צעריסן געוואָרן פון די זעלביקע לייבן. זי דערשלאָגט זיך אַהיים צו איר פאַטער קיין אַרמאַניע.

אויף זיינע וואַנדערונגען טרעפט זיך בבא אַן אויף טיריצן. טיריץ דינגט זעלנער פאַרן קאַמף, וואָס מע פירט נאָך אַלץ מיט דאָדאַנען. בבא זאָגט, אַז ער הייסט אַגוסטין און אַ ניט־ דערקענטער לאַזט ער זיך אַוועק מיט טיריצן קיין סאַנסימאַן. עס נעמט אַ צייט און מע דערקענט אים דורך דעם, וואָס סיני־ באַלדס פרוי הייסט טיריצן אים נעמען אין באַד און זען צי ער האָט „אַ פלעקל אונטן אויף דער ליטקע“ און „צוויי וואַרצלען אויף דעם אַקסל“.

אין דער מלחמה קעגן דאָדאַנען הרגעט בבא דאָדאַנס ברודער, „דעם שטאַרקן אַלבאַריגן“, און ער פאַרוואַנדליקט דאָדאַנען. ער טוט זיך איבער פאַר אַ רופאַ, און מיט טיריצן ווי זיין קנעכט, קומט ער אַריין קיין אַנטאַנע, וואו ער ווערט איינגעלאָדן דורך דער קיניגין צו היילען דאָדאַנען. ער דער־ הרגעט אים, און זיין אייגענע מוטער פאַרשיקט ער אין אַ קלויסטער.

דערווייל קריגט ער אַ בריוו פון דעם סולטאַנס טאַכטער מאַרגאַריטען, אַז פאַסאַמאַנט וויל זי מיט געוואַלד צווינגען מיט אים חתונה צו האָבן, און אַז איר פאַטער איז טויט און ניטאָ ווער זאָל זיך אָננעמען פאַר איר. בבא פאַרט צו מאַרגאַריטען, ראַטעוועט זי פון פאַסאַמאַנס הענט און איז גרייט צו חתונה האָבן מיט איר. דערהערט ער אַבער איינמאַל אַ ליד וועגן בבאן און דרוואַנען, וואָס די פאַרשטעלטע דרוואַנע זינגט אונטערן פענצטער, כדי צוריק צו געווינען בבאן. דאָס קומט אַלץ פאַר ווען מע גרייט זיך שוין צו דער חתונה.

אויף מאַרגן לאַזט בבא אויסרופן אַ האָף (מע זאָל זיך פאַרזאַמלען אין הויף).

אי פרעמדע, אי הימישע לאַזט ער וויסן,
קעניג און פירשט, הערצאָג און גראַף (גראַף) —
צו דער דאָזיקער צייט זאָלן זיי זיין געפליסן (גרייט),
און די ברוילאָפט (חתונה) זאָל ווערן במזל טוב
אַצונדער, גלייך צו ראש חודש ניסן.
די שפּיחים אין אַלע לענדער רייטן,
און אין באַבילאָניע וואָר אַ גרויס צובערייטן (צוגרייטונג).

טאָג נאָך נאַכט האָט קיין מענטש ניט קיין רו
פאַר גרויסע פריידן און גלאַקן-קלינגען.
נו, לאַזן מיר זיי, וואָס גרייטן זיך צו,
און וועלן אַ ווייל פון דרוזיאַנע זינגען.
זי ז'געווען ביי איר פּאַטער, איר ווייסט וואויל וואו,
און געהערט זאָגן פון אַלע דינגען,
ווי בבא ז'אָזוי צו כבוד געקומען,
און ווי די שייך-מאַרגאַריטע האָט אים גענומען.

און ווען די האַכצייט דאַרף ווערן שיר
און פיל דיט דאַרט קומען פון ווייטן,
דרוזיאַנע פרייט זיך און טראַכט זיך אין איר :
„דאָ איז ניט לענגער צו בייטן (וואָרטן).
איך וועל אים קומען ווי ער צו מיר,
צו ברוכים היושבים, צו רעכטער צייטן.
אַבער מיין פּאַטער זאָל עס ניט אויסגעפינען,
ער לאַזט מיך זיסט ניט פון הינען (דאַנען).“

נון, האָט זי דערווייל געלערנט וואָל (וואויל).
אַז זי קען אויף דער לירע שראַגן (שפּילן).
און בבא, ער האָט זי געלערנט אַמאָל,
אַז זי פון דעם פולווער געוואוסט האָט צו זאָגן,
וואָס מיט אים מאַכט מען זיך שוואַרץ ווי קאָל (קויל).

און שמירט זיך און די קינדער אונטער די אגן (אויגן)
און רעכט ווי אַ בעטלערין טוט זי זיך קליידן,
און לאָזט זיך אַהין מיט די קינדער די ביידן.

זי שטייט דאָן אויף אַ שעה פאַרטאג
און איר לײער (לירע) האָט זי ביי איר זייט,
זי גייט ביזן מידיקייט, אַז זי אָפט דאר לאַג (האַט זיך
צוגעלייגט).

זי איז באַלד דערגאַנגען אין אַ קורצער צייט,
דאָך ניט אַזוי באַלד ווי איך דאָ זאג.
באַבילאָניע זעט זי פון דער ווייט,
זי הייבט אָן און זאָגט אירע קינדן (קינדער).
אין דער שטאָט וועט איר אייער פאַטער פינדן (געפינען).

אַזוי גייט זי אין דער שטאָט אריין,
אַ גרויס ווירטהויז וואָס זי זיך רעמען (האַט זי זיך געזוכט).
זי פרעגט צי ער זי וועט נעמען איין.
דער ווירט פרעגט פון וואָנען זי קעמען (זיי קומען).
זאָגט זי: „איך וויל אויף דער האַכצייט זיין,
אויב איך אַ פעניג קען אייננעמען.
מיט מיין לירע וועל איך דאָ אומווינדן
און וועל דעריין זינגען מיט מיינע קינדן (קינדער).“

דער ווירט זאָגט: „דו האָסט גאָר רעכט,
געלט גענוג וועסט דיר געווינען.“
ער הייסט, מע זאָל איר צו עסן ברעכט (ברענגען).
זי מוז אונדז אויך לײערן (שפילן אויף דער לירע) הינען.
אויף אַ קאַמער ווייזט איר דער קנעכט,
איז עסט זי און טרינקט דערינען.
און דערנאָך מוז זי די גאַנץ נאַכט לײערן
און אַ טאַנץ מאַכן דעם זעלבן געשווייערן (מחזותנים).

צו מאַרגנס שטעלט זי זיך פארן פאַראַץ דאר (דאָרטן)
און הייבט אָן אויף איר לירע צו קלינגען.

און אַ ליד האָט זי געמאַכט גאַנץ און גאר
פון בבאָן און דרוואַנען טוט זי דאָרט זינגען.
און ווי זי אין אַ וואַלד געלעגן וואַר (איז געלעגן געוואָרן).
און פון מאַקאַבראַן און פעדוקאַן מיט אַלע דינגען.
און ווי אַזוי זיי מיטאַנאַנדערן האָבן געהאַנדלט.
ווען זיי האָבן אין לאַנד אַרומגעוואַנדלט.

און ווי זי זינגט דאָס ליד גאַר אויס.
איז בבאָ געלעגן ביי אַ פענצטער דערנעבן
און שווייגט שטיי ווי אַ מויז
און הערט זיך צו גאַר עבן.
און זאָגט זיינע קנעכט : „פירט זי אַרויף אין הויז,
עסן און טרינקען זאָלט איר איר געבן.
איך וויל זי פרעגן פון וואָן ז'איז געקומען
און וואו זי די דאָזיקע מער (מעשה) האָט גענומען.“

דרוואַנע, זי לויפט פון דאָן גאַר פריש (שנעל).
זי זאָגט : „ער דאַרף מיר גאַרניט שענקען.“
בבאָ לאָזט אַרויס אַ גרויסן היש (זיפן).
און הייבט זיך ערשט רעכט צו באַדענקען :
„דרוואַנע, זי איז אפשר נאָך געזונט און פריש. —
דאָס הער איך פון די דאָזיקע שווענקען (מעשות).“
די קנעכט הייבט ער אָן צו שעלטן און פֿלוצן.
זיי זאָגן גיין די בעטלערין זוכן.

די קנעכט, זיי לויפן פון דעם זאָל,
פיל געשווינדער ווי די הינדן,
זיי פרעגן אָן נאָך דער בעטלערין איבעראַל.
זיי קאָנען זי אין ערגעץ ניט פינדן (געפינען).
דערנאָך זוכן זיי אין שפיטאַל,
צווישן די לאַמע און צווישן די בלינדן.
קיינער ווייסט ניט פון איר צו זאָגן,
ווייל אין דעם ווירטס הויז האָט זי זיך באַרד פאַרשלאָגן.

די קנעכט, די קערן זיך ווידער אום,
און זיי זאָגן עס בבאן, זייער הערן
ווי זיי זיינען געווען אומעטום
און האָבן ניט געקענט זי אַנזיכט ווערן (דערבליקן).
בבא האָט גרויסן אומעט דערום.
אויף זיינעם האַרצן הייבט עס אים צו שווערן.
די דאָזיקע רייד קען ער ניט פאַרגעסן.
מע זעצט זיך צום טיש, אָבער ער קען ניט עסן.

נו, קומט דרוואַנע אינעם הויז
און נעמט פאַר זיך אירע צוויי יונגען,
און פּוצט זיי אין וואַמש און הויזן אויס,
מיט גאַלדענע פעדים געשלאָנגען (אויסגענייט),
און באַרשט זיי גוט איבער, זיי האָבן קיין לויז,
זייער האַר איז ווי גאַלד געדרונגען.
און טוט זיי אָן אין זיידענע רעקלעך :
זיי גייען אַריין ווי צוויי היפשע טעקלעך (ליאַדקעס).

זי זאָגט, זיי זאָלן ניט זוּמען זיך מיין,
ביז זיי די טרעפּ פון פאַדאַץ אויפשטייגן,
און אַריין אין זאַל זאָלן זיי גיין,
און בעטן, מע זאָל זיי דעם חתן צייגן (פאַרשטעלן
פאַרן חתן).

און גאָר זויבערלעך זאָלן זיי פאַר אים שטיין,
און זאָלן זיך קעגן אים נייגן.
און ווען ער'ט זיי פרעגן, ווער זיי זענען,
זאָלן זיי זאָגן : „מיר זיך זעלבסט ניט קענען“.

„פון וואַלפּס געשלעכט, דאָס זיינען מיר,
אונדזער פאַטער האָבן מיר ני (קיינמאַל ניט) געזען.
מיר ווייסן ניט, צי אים האָבן צעריסן די טיר (חיות).
אַדער ווי אים אַנדערש איז געשען.“

אונדזער מוטער, זי זיצט דאָרט ביי דעם ביר
און צו אונדז האָט זי אַזוי געיען (געזאָגט) :
„דאָס דאָזיק פינגערס זאָלן מיר אייך שענקען.
אין דערוואָרטן, אַז איר פון איר זאָלט געדענקען“.

זיי נעמען דאָס פינגערל און גייען דאָהין.
אויף דעם פּאַלאַץ ווייזט מען זיי פון פּערן (ווייטן).
זיי גייען צו בבאָן און גריסן אין (אים).
און נייגן זיך קעגן דעם הערן (האַר).
בבא, ער נעמט זיי אָן אונטער דעם קין,
און פּרעגט זיי, ווער זיי דאָך ווערן (זיינען).
ער זאָגט : „איר זייט צוויי פיינע קנאבן (יינגלעך).
פון וואָנעט קומט איר אָהער צוטראָבן (צוגיין).

און אייער פאָטער און מוטער, ווער זיין זי (זיי).
דאָס זאָלט איר מיך דאָך לאָזן וויסן“.
זיי זאָגן : „אונדזער פאָטער האָבן מיר געזעען ני (קיינמאָל).
די ווילדע חיות האָבן אים צעריסן.
און אונדזער מוטער, זי איז אַצונד הי,
און גייט צעהאָדערט און צעריסן,
און איז פיל שוואַרצער ווי די קוילן,
און זאָגט, איר זאלט אייך זי לאָזן באַפוילן
(לאָזן זיך באַגריסן).

און נאָך מיינ האָט זי אונדז געזאָגט,
מיר זאָלן אייך דאָס פינגערס שענקען,
אַז איר עס פון אירטוועגן טראַגט
און אַז איר זאָלט אין איר געדענקען“.
בבא, דער דעגן אומפאַרצאָגט (דער פלינקער ריטער),
דערמאָנט זיך דאָס פינגערל אויף זיינע געלענקען,
און זאָגט : „איך האָב עס, ביי מיינ לעבן,
דרוואָנען פאַר אַ העמד־רינג געגעבן.

און עס איז ווערט אַ גאַנצן קאַנד.
זאָל איך עס ערשט ניט קענען?
די צוויי יונגען נעמט ער ביי דער האַנט.
און זאָגט: „מיט מיר זאָלט איר רענען (לויפן).
און ווייזט מיר די וואַס'ט אַיך אַהער געזאָגט (געשיקט).
איך וויל זי פרעגן ווי זי טוט זיך נענען“ (רופן).
די צוויי יונגען זיינען וואויל צו פרייזן (לויבן).
זיי זאָגן: „מיר ווערן איך זי גערן ווייזן“.

בבא. ער גייט די יונגן נאָך.
מיט פיל קנעכט און מיט פיל הערן.
די יונגען, זיי אײלן צו דער מוטער גאָך (גיך)
און ווען זיי קומען צו דער טאָווערן.
זאָגט בבא: „ווייזט מיר זי דאָך“.
איז שטייט זי קעגן אים פון פערן (ווייטן).
און וויבאַלד ווי זי דערזעט זיין גוט געשטאַלטן.
דאָ קען זי זיך ניט מײן איינהאַלטן.

און גאַר-גאַר שנעל לויפט זי צו אים פאַר.
מיט גרויסער פריידן און מיט שאַלן.
זי זאָגט: „איך וויל מיך עס ניט שעמען אום דאָס גאַר“.
זי קושט אים פאַר זיי אַלן (אַלע).
בבא דערזעט — ס'איז דרוזיאַנע, פאַרוואַר.
אין אוממאַכט ווילט זיך אים פאַלן.
ער זאָגט: „כ'האַב געמײנט, דו ביסט געשטאַרבן,
דאָ האָב איך דיך, מיט גאַטס הילף, ווידער דערוואַרבן“.

מאַרגאַריטע האָט חתונה מיט טיריצן און בבא קערט זיך
אום אַהיים מיט דרוזיאַנען און די צוויי זין. ווען סיניבאַלד
נעמט אים אויף, דערציילט אים בבא וואָס עס האָט זיך
פאַרלאָפן מיט אים און מיט טיריצן:

ווי אים ווייב און קינד קומען ווער (זיינען געקומען)
און ווי ער טיריזן מאַרגאַריטען האָט געגעבן,
און ווי ער איז געוואָרן אַ גרויסער הער,
און ווי ער האָט אַזאַ קאַסטלעך (הערלעך) לעבן.
סיניבאַלד, ער זאָגט : „דאָס איז גוטע מער (בשורות).
אין מיין עלטער איז עס מיר עבן“ (צוגעטראָפן).
אַזוי גיט ער בבאָן זיין לאַנד ווידער
און בבא זעצט זיך אין אַנטאַנע נידער.

און מיט דרוזיאַנען פאַרטרייבט ער זיין צייט.
ער ווייס ניט וואָס ער מיט איר זאָל טרייבן.
ער געווינט אַ לאַנד, וואָס איז ברייט און ווייט.
פילע האָרן טוט ער פאַרטרייבן.
די דאָזיקע געשלעג און שטרייט —
דאָס קען איך ניט אלץ שרייבן.
זיין שווער מוז ער צו היילף אויך קומען.
ווען מאַקאַבראַן האָט אים שיר זיין לאַנד גאַנץ גענומען.

דער שטרייט דויערט פיל אייביקע טעג,
דאָס מעג איך אייך ניט זאָגן.
ביז בבא קריגט איבערוועג
און דאָס ער אים אין שטרייט האָט דערשלאָגן,
און ער'ט געהערשט אין לאַנד ביזן ברעג,
ווייל זיי האָבן אים די שליסלען אַנטקעגן געטראָגן,
מאַקאַבראַנס לאַנד האָט ער אויך דערוואָרבן,
און זיין שווער איז גון אויך געשטאַרבן.

און דאָס זעלביק לאַנד איז אויך זיין.
ער דאַרף עס ניט פיל געווינען.
אַן אַלע שטרייט נעמט ער עס איין,
גרויס רייכטום געפינט ער דעריבען.
דערנאָך ציט ער אַליין אַריין.

גאָר גערן טוען זיי אים דינען.
ער האָט איצט רו פון אַלע זייטן,
פון אלע קריגן און אַלע שטרייטן.

ער איז אַ קיניג, גרויס אויסער מאָס,
ער איז אַ קיניג געוועלטליך איבער דריי קיניגרייכן.
זיינע צוויי זין זיינען אויכעט גראָס (גרויס),
און ווערן צוויי ריטער טוגנטלייכן.
און איטעכען גיט ער זיין לאַנד אַ שטאָס (אַ שטויס פאַרויס).
אין דער וועלט ניט געווען זייער גלייכן.
זיי האָבן פיל לאַנד אין זייערע הענט,
דערמיט האָט דאָס בוך אַן ענד.

די לעצטע צוויי סטראָפּעס שליסט אליה בחור אויף אַזאַ
אופן :

דאָ וויל איך אַיך גענען פאַר,
ווער דאָס בוך האָט געמאַכט און געשריבן.
אליה בחור נענט ער זיך צוואַר.
אַ גאַנץ יאָר האָט ער אויף דעם פאַרטריבן.
און האָט עס געמאַכט דאָס זעלביקע יאָר,
דאָס מע ציילט צוויי הונדערט און זעכציק און זיבן
(רס"ז לפ"ק).
ער האָט עס אויס אין ניסן און אָנגעהויב אין אייר,
גאָט זאָל אונדז געבן פאַר אלע ביזע תיר (טיר, חיות?).

און זאָל אונדז דערלייזן פון אונדזער פיין.
און זאָל אונדז די גנאָדן געבן.
אַז מיר זאָלן אַלע זוכה זיין
משיחס צייט צו דערלעבן.
ער זאָל אונדז פירן קיין ירושלים אריין,
אָדער ערגעץ אין אַ דערפל דערנעבן,
און זאָל אונדז דאָס בית המקדש ווידער בויען
וכן יהי רצון אמן טרויען (אמת)...

חסלת מסכת בבא דאנטווא

נאכדעם קומט דער סוף אין פאַר-גראַמען געשריבן אין
נאַמען פון זיינע צוויי אייניקלעך :

געלויבט זיי גאָט.

דער אונדז געהאַלפן האָט.

דאָס מיר דאָס בוך אויסגעדרוקט האבן.

און מיר האָבן עס געזעצט, מיר צוויי קנאבן :

יוסף און אליהו, אונדזער פאָטער הייסט כמר יצחק ביהם
פון ראָם (רוים).

און מרת חנה הייסט אונדזער מאָם (מאַמע).

און דער דאָס בוך געמאַכט האָט, דער איז אונדזער
הערל'ן (זיידע).

און מיר האָבן עס געמאַכט אַזוי ריין ווי אַ פּערל'ן (פּערל).

גאַנץ און גאָר, מיט גאַנצן פֿלייס,

דאָס ניט איז געבליבן ד(ר)ינען איין גרייז.

און דער גאָט, דער אונדז האָט געטאָן די טובה,

דאָס מיר אויסגעדרוקט האָבן בבא.

דער זאָל אונדז אויך העלפן דאָס מיר דרוקן

דאָס בוך דער שיינער גלוקן,

און אַנדערע טייטשע (יידישע) ספרים מיין,

וכן יהי רצון אָמן.

3. Elye Bokher's place in Yiddish literature; a reevaluation.
4. The *Bove Bukh* and the themes frequently occurring in the romances of the period.
5. Elye Bokher's artistry.
6. His art of rhyming.
7. His artistic economy.
8. Images in the *Bove Bukh*.
9. The dynamics, vivid descriptions and dramatic qualities of the *Bove Bukh*.
10. The narrative of the *Bove Bukh* retold according to the contents of the first edition. Spread throughout the text are sixty ottava rimas rendered into modern Yiddish.

The frontispiece on page 5 of the Yiddish text is a reproduction of three ottava rimas comprising a page of the original *Bove Bukh*, printed in 1541, but first written in 1507-1508.

declined the invitation of the King, Francis I, to occupy the chair of Hebrew in the University of Paris. His refusal was due to the fact that Jews had not been permitted to live in France since the year 1394.

In 1541, then an old man over seventy, he left Venice, crossed the Alps accompanied by his two grandsons, and arrived in Germany in Isnae. Here he supervised the printing of his chivalresque romance, *Buovo Dantona*, referred to in Yiddish as the *Bove Bukh* (lately reproduced and published with a foreword by Prof. J. A. Joffe). He died in Venice at the age of 80.

Among his Yiddish poetic works all that have been traced are two poems and two romances in verse form. The two poems are *Hamavdil*, a verse pamphlet attacking a teacher of Hebrew, his competitor, Hillel Hakoën, and *Conflagration in Venice*, a pasquinade. *Bove Bukh* and *Pariz un Vienne* (the names of the two lovers, not of the cities) are both romances of chivalry, written in ottava rima. Some scholars hold that the ottava rima version of *Kinig Artish Hof* (King Arthur's Court) also emerged from the pen of Elye Bokher. Indeed, references have been found, made by his grandsons as well as by himself, to other volumes penned by Elye Bokher.

This present volume concerns itself primarily with Elye Bokher's *Bove Bukh*. Each chapter in the book is devoted to a separate topic, as follows:

1. The first edition of the *Bove Bukh*; introductory remarks.
2. Some biographical data.

house of Hebrew and cabbalistic lore. Upon leaving Rome he wandered from city to city; it was not until 1529, two years later, that he settled in Venice, where he remained until 1538, as a proof-reader and editor for Daniel Bomberg's Hebrew press. Once again he resumed his profession as a teacher. Among his students and friends were distinguished scholars, who were in need of his assistance in matters of Hebrew learning. One of them was George de Selve, the French ambassador to Venice, later bishop of Lavour. Another was the humanist, Sebastian Muenster, who translated into Latin most of Elye Bokher's handbooks of the Hebrew language. Due to his disciplined knowledge of Hebrew and to his methods of presentation, he is considered the founder of the modern study of Hebrew grammar. It was Elye Bokher who raised the prestige of Hebrew in the time of the Renaissance to a standard on a par with Latin and Greek. It may even be said of him that in his time, directly through his own teaching or through the medium of his textbooks, he taught Hebrew to the scholars of the entire non-Jewish world, indeed to all those who were interested in Hebrew and in the original text of the Scriptures.

His greatest achievement as a scholar lay in proving that all marks of cantillation and vowels in the Bible were not there originally, but were a later accretion. His thesis aroused bitter controversy for several centuries; at present it is universally accepted.

Notwithstanding many adversities in his life he

Elye Bokher, the Renaissance bard, introduced the Italian trend of poetry in Yiddish literature. The year 1949 marks the 400th anniversary of his death in Venice, and the 480th anniversary of his birth. He was born in Uepschheim, a village near Regensburg, Germany, in 1469. His entire literary life was spent in Italy.

Elye Bokher was considered the outstanding Hebrew grammarian and lexicologist of his day. He opened the treasure house of Hebrew for many leading Christian humanists of his time. In the last decade of the 15th century we find him in Venice. From 1504 to 1509 he lived in Padua. Here he devoted himself to teaching, to research in grammar and lexicology, and he spent much of his time in writing verse primarily in Yiddish. Elye Bokher was forced to return to Venice after Padua was seized by the armies of the League of Cambrai. He remained in Venice until he met Egidio da Viterbo. From 1514 until 1527, the year when King Charles's men sacked Rome, Elye Bokher lived in the palace of Egidio da Viterbo, humanist, scholar, and general of the Augustine order, who later became cardinal at Rome. Elye Bokher was Egidio da Viterbo's teacher in Hebrew; among his duties were also the copying and the preparation of extracts from the great store-

N. B. MINKOFF

ELYE BOKHER

AND HIS BOVE-BUKH

M. VAXER PUBLISHING HOUSE

147 Division Street

New York 2, N. Y.

Books by the Same Author:

Poems (Lieder)

Our Pierrot (Undzer Piero) — Poems

The Adventures of the Last Shadow
(Massoes fun letzn shotn) — Poems

At the Brink (Baim Rand) — Poems

System and Relativity in Poetry (about
Michl Licht)

Yiddish Classical Poets

Abraham Reisen as a Poet

Elye Bokher and his Bove-Bukh

N. B. MINKOFF